لەبڵاوکراوەکانی (ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی
کورد لە ئەوروپا – سۆکسە) چاپی دووەم – 2004

ئاو

پرۆژەی گاپ

ئەڵقەیەکی تری کۆلۆنیالیزمەکردنی کوردستان

حەمە باقی

خوێنەرانی هێژا ....

ئەم بەرهەمە بچکۆلانەیەی بەردەستان بریتی بوو لە نامیلکەیەکی 20 لاپەڕەیی و بە ناونیشانی (پرۆژەی گاپ , ئەڵقەیەکی تری کۆلۆنیالیزمەکردنی کوردستان) ساڵی 1992 ڕێکخراومان بڵاوی کردەوە. بە داخەوە کاتی خۆی کۆمەڵێ هەڵەی چاپ و کەماسی دیکەی تێکەوت.

دواتر هاوبیر هەڵۆ چەند ووتارێکی دیکەی جیا جیای لەمەڕ هەمان باسەوە لە کات و شوێنی جیاجیادا بڵاوکردەوە ـ لێرەدا هەموو ئەو بابەتانەمان جارێکی دیکە بڵاوکردۆتەوە و ئاماژە بە سەرچاوەکانیان کراوە ـ .

ئەمڕۆ ڕوونکردنەوەی پرسی (ئاو) و زیادکردنی زانیاری لەمەڕ ئەم مەسەلەیە ، لە هەرکاتێك زیاتر بۆتە جێی بایەخی هەموو لایەك و ڕۆژانە تێکەڵ بە دەیان کێشە و دیاردە دەبێت. لە دنیا دا مەسەلەی ئاو چەندین دەزگا و کەسانی شارەزای بەخۆیەوە سەرگەرمی باس و لێکۆڵینەوە کردووە . وڵاتی ئێمەش بەم سامانە سروشتییە کە بە (زێڕی سپی) ناودەبرێت هێجگار دەوڵەمەندە و چەند زانیارییەکانمان لەبارەیەوە فراوانتر بکەین ، هێندە باشتر دەکارین مامەڵەی

هەواڵنامەی کتێب

دروست لەگەڵ ئەم سامانە میللییەدا بکەین . وەکو دیکەش دەتوانرێت لە بەهای ئەم چەکە سروشتی و ئابوورییە لە مەیدانی سیاسیدا سوودی زۆر وەربگیرێت و ئاو نەخشێکی ئەرێتی باشتر لە سامانەکانی دیکە لە دووڕیانی چارەنووسسازیی ئێمەدا ببینێ .

لەم چاپەدا جگە لە راستکردنەوەی هەڵەکان و زیادکردنی ئەو چەند ووتارە ، بۆ تێر و تەسەل کردنی باسەکە ، چەند بابەت و کۆمەڵێ زانیاری نوێی دیکەش بەرچاو دەکەون . نووسەر بۆ نووسینەکانی سوودی لەم سەرچاوە ئاڵەمانی و عەرەبیانە وەرگرتووە:

1- Krieg um Wasser ? K.Polkehn 1992.
2- Die H2- Revolition
Jeremy Rifkin 2002.
3 ـ مشكله المياه في الشرق الاوسط / مركز الدراسات الاستراتيجية والبحوث والتوثيق — جزئين لبنان 1994.

رێکخراومان ... لەگەڵ ئاواتی زیاتری دەوڵەمەند کردنی کتێبخانەی کوردی بە بەرهەمی فرە بابەت، جارێکی دیکە دەستخۆشی لەو کارە دەکات . هیواداریین ببێتە مایەی

بەرهەمی بەپێزتر بۆ رۆشنبیری و فراوانکردنی ئاسۆی مەعریفی نەتەوەییمان .

لیژنەی رۆشنبیریی ـ سۆکسە

رێبەندانی2703 /2004

هەواڵنامەی کتێب

پێشەکیی چاپی یەکەم

خوێنەری خۆشەویست ... هەمووان پێدەزانین کە کاری نووسین لەمەڕ مەسەلەیەکی وەك (ئـاو) ەوە چ لە باری ئابووری و سیاسی چ وەك سەرچاوەیەکی سروشتی و کەرەسەیەکی پیشەسازییە , چەند کارێکی دژوار و ئەستەمە و بە تایبەت لە کوردستاندا . هۆکەشی دەگەڕێتەوە بۆ بنەمای بارە بندەستی و وڵات دابەشکراوی و داگیرکراوەکەمان ، کە لە لایەن داگیرکەرانەوە هەموو بوارێکی ژیانمان لێتەنراوە .

ڕێچکەشکاندن لەم بوارەدا و خستنە بەردەستی یەکەم نۆبەرە ، پێدەچێت ئەم بەرهەمە بچکۆلانەیەی هاوبیر (هەڵۆ) بێت .

هەڵبەتە لە کەموکوڕی بەدەرنییە و دەکرێت بە بەراورد ، بەو مەسەلانەی ئاماژەمان بۆ کرد بە کاری (تنۆکێك لە دەریایەك) دابنرێت . دیارە نەبوونی سەرچاوە و کەمی زانیاریش لە پاڵەوە رۆڵی خۆیان دەلیزن . بەڵام وەك سەرەتا و بە تایبەت پەردە لادان لەسەر پرۆژەیەکی ترسناك و پڕ لە مەترسی بۆ سەر چارەنووسی نەتەوایەتیمان ، کە ئەویش (پرۆژەی گاپ) ە . ئەم پرۆژەیە بایەخی تایبەتیی خۆی هەیە. گومانیشی تێدا نییە ، کە ئەم کارە ئەرکی کەسانی شارەزا و مەڵبەندە تایبەتییەکانی لێکۆڵینەوەیە . بەڵام سەرئەنجامی

نائومێدی له چاوەڕوانی و به مەبەستی ناساندنی پڕۆژەکه و دووریـیه سیاسـی و ئابوورییەکانـی و رەگوریشـەی ئامانجـه دوژمنکارییەکانی بەرانبەر بە نەتەوەکەمان لە دایکبوونی ئەم بابەتەمان لەبەرچاو گرت .

ڕێکخراومان دەستخۆشکەری لەم کارە کرد و پیرۆزباییش لە هەموو بەرهەمێکی تری سوودبەخش دەکات ، کە کتێبخانەی کوردی لە جۆراوجۆری بوارەکاندا دەوڵەمەند بکات .

سۆکسه

ڕێبەندانی 2691 / 1992

هەولنامەی کتێب

بەرکولێك

زانستکاری ئینگلیزی Henry Carendish لە ساڵی 1776 دا لە تاقیکردنەوەیەکدا لە Royal Society in london بە هاوکاریی ئامێرێکی ئەلەکترۆنی ئاوی لە گرێدانی O+H پێکهێنا . ئەم دوو مادەیە سەرەتا ناویان نەبوو . ناوبراو ناوی نان هەوای راگرتنی ژیان و هەوای ناسووتێنەر . ساڵی 1785 زانایەکی کیمیاوی فەرەنسایی A.L.Lavoisien هەمان تاقیکردنەوەی سەرێی دووبارە کردەوە و سەرکەوتوو بوو لە کارەکەیدا و دوو مادەی ناوبراوی ناونا H و O .

هایدرۆجین یەکجار لە شەڕدا بەکارهێنراوە . Cheonike Gyeton de چوار ساڵ پاش پەلاماردانی زیندانی Bastille ـ باستیل ، بە مەبەستی دوژمنایەتی کردنی دوژمنانی کۆماری فەرەنسا ، داوای کرد هایدرۆجین بە بڕی زۆر بەرهەم بهێنرێ و وەك باڵۆن ئامادە بکرێ . ئەوەبوو لە ساڵی 1794 دا لە سەربازگەیەکی لای شاری پاریس یەکەم بۆمبای هایدرۆجینی دروستکرا . کەنەدییەکانیش هەوڵی دروستکردنی ئەم چەکەیان داوە و ئێستاش شاسواری ئەم مەیدانەن و لەم رووەوە خاوەنی گەورەترین کارخانەن لە جیهاندا .

زانستکار J.B. Sanderson Haldane هێزی هایدرۆجینناس ساڵی 1923 کە هێشتا تەمەنی نەبوو بووە

30 ساڵ لە زانستگەی Cambridge لێکچەرێکی لەسەر ئەم بابەتە دا و ئاماژەی بەوە کرد ، کەوا هایدرۆجین سەرچاوەی ووزەی ئایندەیە . ئەم قسەیە لەو سەرمەدا وەك تەقینەوەیەك وەرگیرا . هێندە جێی سەرسوڕمان بوو تەنانەت هاوئەکادیمییەکانی خۆشی باوەڕیان پێ نەدەکرد .ناوبراو ووتی: هایدرۆجینی شل گرام بە گرام کاریگەرترین خەزنکەری ووزەی ناسراوە ، کە سێبەرابەری هەر یەکەیەکی دیکە کێشی گەرمی زیاتر لە نەوت دەدات . Julse Verne لە ساڵی 1874 دا لە کتێبی (دوورگە پڕ لە نهێنییەکان) دا کە لە گەرمەی شەڕی ناوخۆی ئەمەریکادا بڵاویکردۆتەوە . باس لە هەڵاتنی 2 سەرباز دەکات ، کە لە ئوردووگایەکی مەیدانی شەڕەوە بە هۆی باڵۆنێکەوە لە دووری 7000 میل لە نیشتمانی خۆیان دەنیشنەوە . ڕۆژێ یەکێ لە سەربازەکان لە ئەندازیار Cyrus Hardiny ی دەپرسێ : چی بەسەر بازرگانی و پیشەسازی ئەمەریکادا دێت ، گەر خەلووزی نەما؟. چی دەسووتێنن ؟ . هاردین لە وەڵامدا دەڵێ ئاو . واتە 128 ساڵ پێش ئێستا ئەم بیرۆکەیە هەبووە ، کە ئاو بکرێتە سەرچاوە و رووناکی و گەرمی لێ دروست بکرێت و جێی هەموو کەرەسەکانی دیکە بگرێتەوە .

شۆڕشی ئاو کە بەشێکی دیاری پسپۆڕان و زانایانی دنیای بە خۆوە سەرقاڵ کردووە . زانایان بەردەوام عەودالّی ئەوەن وەك ئەلتەرناتیفێکی باشتر لە نەوت بیخەنە کارەوە ، بە مەبەستی ئەوەی وەك چارەسەرێك بە رووی موسڵمانی رادیکال و کۆتایی هێنان بە بەشێك لەو کێشمە و هەرایانەی لە دنیادا لەژێر پەردەی نەوتدا هەیە بهێنن و بەشێکی دیاری چاوچنۆکی رۆژئاوا خاوبکەنەوە .

دوای رووداوەکانی 11 ی سێپتەمبەری 2001 هەردوو کارخانەی گەورەی Shell&Royal Dutch لە کۆنفرانسێکی پرۆگرامی UN دا بانگەوازی ئەوەیان کرد ئاو بکرێتە سەرچاوەی وزەی داهاتوو . لەو بانگەوازەدا هاتووە ، کە خەلووز ـ نەوت ـ گاز فۆرمێکی نوێ وەردەگرن و Shell نزیکەی یەك ملیارد دۆلاری بۆ خەرجی تازەکردنەوەی ئەم پرۆژەیە تەرخان کردووە .

پێدەچێت وڵاتی ئیسلاند ببەوێ یەکەمین دەستپێشکەری ئەو هەنگاوە گەورەیە بێت . کە مەبەستێتی خۆی لەو وابەستەبییەی خەڵوز و نەوت رزگار بکات . ئامانجێکی دیکەش لەو مەبەستەدا بپێکێ و ژینگەی وڵاتەکەی لە دووکەڵ و گازی CO_2 پاك بکاتەوە و بپارێزێ . بۆیە بڕیاری داوە هەتا ساڵی 2050 لە رووی ئابوورییەوە پشت بە ئاو ببەستێت . ئەم

راگەیاندنەش لە لایەن Jon Björn Skulason بەڕێوەبەری Icelandic New Energy (INE) وە لە بەڵگەنامەیەكدا بڵاوكرایەوە .

دوورگەی ئیسلاند دانیشتوانەكەی 285000 كەسە و 180000 یان خاوەنی ئوتومێلی خۆیانن . شەقامێكی بازنەیی بە درێژایی 1400 كم بە دەوری دوورگەكەدا هەیە و بۆ هەر 200 كم (بەنزینخانەیەك ـ ئاوخانەیەك) دروست دەكەن .

بەڕێوەبەری ناوبراو دەڵێ : دوای ئەو راگەیاندنە دانیشتوانی دوورگەكە بەردەوام تەلەفونمان بۆ دەكەن و دەپرسن ، كەی دەتوانن ـ ئوتومبێلی ئاو ـ واتە بە ئاو ئیش بكات بكڕن ؟.

بەڵێ بەم جۆرە گۆڕان و پێشكەوتن لە دارەوە بۆ خەڵوز و لەوێوە بۆ نەوت دەمانگەیەنێتە شۆڕشی ئاو .

پرۆژەی گاپ

ئەڵقەیەکی تری کۆلۆنیالیزمەکردنی کوردستان

ئەو گۆڕانە گرنگەی شۆڕشی پیشەسازی بەسەرجیهاندا و بە تایبەتی بەسەر ئەوروپادا هێنای ، ڕەوتی مێژوویی و سیاسی جیهانی لە گەلێ لاوە گۆڕی و وڵاتانی پیشەسازی خستە سەر کەڵکەڵەی گەڕان بە دوای (کەرەسەی خاو و بازاڕ) دا و زەمینە خۆشکردن بۆ ئاسانتر و هەرزانتری بەرەوپێشچوون و بەردەوامی داهێنانە نوێیەکانیان. ئەم نیازە نوێیەشیان هێنانێنییە سەر بیری ئەوەی چاوی تەماع ببڕنە وڵایانی تری جیهان بە تایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەرنامەی پراکتیکی و زیرەکانەی بۆ نەخشەکێش بکەن و سامانی ئەم وڵاتانە بۆ سوود و بەرژەوەندیی خۆیان تاڵان بکەن .

نەوت ... یەکەم کەرەسە و فاکتەری گرنگ بوو لەو دەمەدا کە گۆڕانی گەورەی لە بواری گەشەپێدان و بەردەوامی پیشەسازی و تەکنەلۆژیادا پێکهێنا و بینی . لەگەڵ هەڵگیرساندنی شەڕی جیهانی یەکەمدا و بڵاوبوونەوەی هێزە سوێندخۆرەکان بۆ ناوچەکانی ژێر قەڵەمڕەوی عوسمانییەکان وە دۆزینەوەی (چاڵگەی نەوت) تێیاندا , بایەخی ئەم ناوچانە زۆر بەرزبوونەوە.

کوردستان .. یەکێك بوو لەو ولاتانەی لە پاڵ بوونی چەندین کەرەسەی تری گرنگدا بە کانگای نەوت ئاشکرا بوو. ئەم هۆیەش واشکایەوە کە هێزە سوێندخۆرەکان (فەرەنسا و ئینگلیز) وە بەتایبەتی ئینگلیز رۆلێکی گرنگ لە نەخشەکێشان و دیاریکردنی چارەنووسی کورد و کوردستاندا بلێزێ و پلانێکی ستراتیژی (دوور و نزیك) رەنگرێژ بکات .
هەر بۆیەشە کێشە و هەرای زۆری بۆ خۆی قووتکردەوە و بەگژی (فەرەنسا ، ئیتالیا ، تورك و رووسیای تەزار) یدا چووەوە و پشتی لە دۆستە نزیکەکەی خۆی (یۆنان) کرد ، پاش ئەوەی لەشەڕدا بەرانبەر ئەتاتورك دەبەزین . ئینگلیز هەموو ئەمانەی لە پێناوی خاورووی کوردستاندا و ستراتیژە گرنگەکەی لە کوردستاندا کرد .

ئاکامی پەیمانە چەپەڵەکانی (سان ریمۆن و سایکس پیکۆ) و دیزە بەدەرخۆنەکردنی پەیمانی (سیڤەر) بە دابەشکردنی میراتی عوسمانی کۆتایی هات و کوردستانیش دابەشکرا و هەر بەشێکی بە زۆر خرایە سەر دەوڵەتە زۆڵەکەکانی (تورکیا ، ئێران ، عێراق ، سوریا و سۆڤیەت).

تەنها و تەنها هەر (نەوت بڕیاری چارەنووسی سیاسی کوردستان) ی نەداوە ، چونکە ئینگلیز پاش حاڵیبوونی لەوەی کورد هەموو مەرام و نیازەکانی بۆ ناهێنێتە دی ، ئیتر

هەواڵنامەی کتێب

بــه هەمـــوو شـــێوەیەك دژی پێكهێنانـــی كیانـــی كـــوردی وەســتایەوە. دیســان ئینگلیــز بــە جانتایەكــی دبلۆماســییەوە هاتبووە ئەم ناوچەیە كە دەقی بڕیارەكانی (سایكس پیكۆ)ی تێدابوو . شێخ مەحموودی رابەری كوردایەتی ئەو سەردەمەی كــورد ، كــە مــێژووی بــزووتنەوەكەی لەگــەڵ ئینگلیــزدا لــە هەڵچــوون و داچــووندا بــوو، ئــەو دەمــەی بــووە حــوكمداری كوردســتان لــە شــوێنێكی وەك هەڵەبجــەدا كــە تــەنها (70) كم لــەولای ســلێمانییەوەیە دەســەڵاتی بــڕی نەكــردووە . چــونكە ئینگیــز رێگــەی مومارەسەكردنی دەسەڵاتی ئاسایی لێگرتبوو . یاخــود هەر لە دژی ئیرادەی كورد بازی بەختیان هەڵدایە سەر شانی (مەلیك) ێك لە حیجازەوە و هێنایان و تاجی عێراقیان كردە ســەر . شێخ مەحموودیش بۆ هیندستان دوورخرایەوە و فــرۆكەی ئینگلیــز لــە هەمــوو عێراقــی دروســتكراودا و بــۆ یەكەمیــنجار لــە ســلێمانیدا مەرگــی چاند . لــە بارێكــدا كــە چ زەمینــەی كوردســتان و چ لێهاتوویــی شــێخی نەمــر بۆ ئیدارەی دەوڵەت زۆر گونجاو و لەبارتر بوون .

ئیدی نەوت بەوەوە نەوەستا و چووە مەیدانی دروستكردنی بەرژەوەندی و پێوانە و كێشانەی گەلێ هاوكێشەی گرنگەوە . دەبیــنین گەلــێ لــە میللەتانــی دنــیا بــە هــۆی بوونــی نــەوت و سامانی تری ژێر زەوییەوە بوونەتە خاوەنی كیانی سەربەخۆی

خۆیان ، کەچی بۆ کورد بووە هۆیەکی بندەستی و نیشتمان پارچەپارچەبوون .

گەلێك پێیان وایە تەنها نەوت فاکتەر و کەرەسەی بایەخدارە لە جیهاندا . دەکرێت ئەم بۆچوونە بۆ ئەو سەردەمەی ساوایی شۆڕشی پیشەسازی بەراست بگەرێت . بەڵام وەك ئێستا دەبینین ئەندازیار و شارەزاکانی ئەورووپایی هەر زوو هەستیان بە گرنگی گەلێ شتی تر کردووە کە ئەو پێوستییانە وابوون بۆ جۆری پیشەسازی و تەکنەلۆژیای ئەو رۆژە زۆر مەبەست نەبوون و زۆر بۆی دانەماون .

ئاو ... هێدی هێدی وەك ئاشکرا دەبێت یەکێك بووە لەو سەرچاوە و سامانە زۆر گرنگانەی کەوا هەست بە بایەخی کراوە و لەبەرچاوگیراوە و بکرە لایان زۆر لە نەوت بەنرختر نەبووبێت ، وا قەت کەمتر نەبووە . ئەندازیاری سویسری Hans Boesch لە کتێبەکەیدا ئاو یان نەوت ـ Wasser oder Oel دا دەڵێ (بۆ ئابوورییەکی نەتەوەیی بەهێز و چەسپاو ئاو وەك خوێنی شادەماری ژیان وایە ، کە لەم سەرچاوەیەوە بەها و قازانج و دەستکەوتێکی زۆر گەورە هەڵدەقولێ ، بەڵام نەوت زیاتر لە جۆگەلەیەك دەچێت کە سنووری وڵاتی خۆی جێدەهێڵێت و بێ هیچ سوود و قازانجێکی

هەواڵنامەی کتێب

زۆر دەرژێتە نێو ئەستێلکێکی ترەوە و رۆڵی گەورە لە گۆڕانی ژیانی خەڵکی ئەو وڵاتەدا دەبینێ).

ئاشکرایە کەوا نەوت رۆڵی کاریگەری لە چارەنووسی ئێمەدا لەم سەدەیەدا گێڕاوە ... بۆ ئەم سەردەمە نوێیەش بە گوێرەی هەلومەرج و دیاردە و پێداویسیەکانی تەکنەلۆژیا و پڕکردنەوەی گەلێ پێویستی تری گرنگ ئاو ئەم جارە بە هەمان کێشانە و پێوانە دەمانکاتەوە قوربانی سیاسەتی نوێ . بە تایبەتی پاش ئەوەی رێژەیەکی زۆری ئاوی زەریا و رووبارەکان پیس بوون و ئاووهەوای وڵاتە پیشەسازییەکان ژیانی خەڵکییان خستۆتە مەترسییەوە. ئاو جگە لەوەی نرخی پەیتا پەیتا بەرز دەبێتەوە ، هەمان کات دەستکەوتی گەلێ سنووری تری تێپەڕاندووە و ئەمڕۆ وەك چەکێکی سیاسی بەکار دێت و هەڕەشەی پێدەکرێت . هەڵبەت بایەخ و گرنگی ئاو بەوەدا لە نەوت و گەلێ شتی تر باڵاترە، چونکە کانگا و سەرچاوەیەکی بێکۆتاییە و بە ژیانی رۆژانەی مرۆڤەوە بەندە .

کوردستان چەند بە نەوت دەوڵەمەندە جارەهای جار زیاتر بە ئاو دەوڵەمەندە و خاوەنی (دیجلە ، فورات ، زێی گەورە و بچووك ، خاپوور ، سیروان و گۆمەکانی وان و ورمێ و دەریاچەکانی (دوکان و دەربەندیخان) و ملیۆنەها کانی و کارێز و سەرچاوەی تری ئاوە . هەروەها بە ئەندازەیەکی

زۆریش بەفر و باران لە کوردستاندا دەبارێ . ئەمانە هەمووی کانگای زێڕن .

وا بۆ چەند سالێك دەچێ خەریکە پەردە لەسەر پلانی (پرۆژەی خوارووی ڕۆژهەلاتی ئەنادۆل) بە تورکی Gueneydogu Anadolu projesi کورتکراوەکەی بە GAP لادەبرێت و سەرنجی جیهان بەلای خۆیی و (دووری - Dimension)ەکانیدا رادەکێشێت .

تورکیا جگە لەوەی بە ولاتێکی میلیتاری هەژار ناسراوە و زوو زوو ئینقلابی تێدا روو دەدات ، ئەمڕۆ لە سایەی ئەم پرۆژەیەوە نەعرەتە لێدەدات و ترسی خستۆتە بەردەم ولاتانی (عێراق - سوریا و ئێران) و هەموو کەنداو و هەتا ئیسرائیلیش . پرۆژەی ناوبراو بۆتە مایەی مقۆمقۆی ولاتانی ئەوروپایش . بە تایبەت سالانێکی زۆرە تورکیا دەیەوێت ببێتە ئەندامی کۆمەلگای ئەوروپایی و بەشداری پێشبڕکێی جیهانی بکات لە مۆدێرینیزمەکردنی ولاتەکەیدا و بازاڕێکی گەرمی ناوخۆ پێك بهێنێ و باری ئابووری پێ راست بکاتەوە . پرۆژەی ناوبراو دەیکاتە خاوەنی سەرچاوەیەکی گەورە و بەهێزی ووزەی کارەبایی و گەلێ دەستکەوتی تری بەرز کە دەتوانێ زۆر هەنگاوی گرنك لەسەر ئەو زەمینە خۆشبووە بنێ چ لەسەر ئاستی بەرنامەی ناوخۆ و چ دەرەوە و بەگشتی

گەمارۆی کورد بدات و سڕینەوەی کوردستان خێراتر بە ئەنجام بگەیەنێت .

مێژوو و پێکهاتووەکانی پرۆژەکە

پرۆژەی GAP لە ساڵی 1970 وە نەخشەی بۆ کێشراوە و لە کۆتایی هەمان ساڵەوە کاری تێدا دەکرێت . ئەم بیرە بیری (ئەتاتورك)ە کە زۆر بە پەرۆشی پیشەسازیی نەتەوەییەوە بووە و لە هەموو بۆنەیەکدا دووپاتی بایەخی ئەم مەسەلەیەی کردووەتەوە . کەواتە ئەمە خەونێکی کۆنی داگیرکەرانە .

لەسەر رووباری دیجلە و فورات بەنداوی ئەتاتورك دروست دەکرێت ، کە بە تێکڕا بەنداوەکە :
2 کم درێژە و 169 م بەرزە . پرۆژەکە هەمووی 73000 هەزار کم زەوی داگیر دەکات . واتە دوو ئەوەندە و نیوی وڵاتی بەلجیکا یاخود هێندەی هەر سێ وڵاتی هۆڵەندا ـ لۆکسۆمبۆرگ ـ بەلجیکا و لە 30٪ هەموو وڵاتی ئەڵمانیا پێکدەهێنێت . 21 بەنداو و 17 وێستگەی بەرهەمهێنانی ووزەی کارەبایی و 30 سیستەمی ئاودێری گەورە کە لە 13 پرۆژە پێکهاتووە کە ئەمانەن :

1) پرۆژەی فوراتی خوارو .

2) پرۆژەی ووزەی ئاویی قەرەقایا .

3) پرۆژەی لیولری فورات .

4) پرۆژەی ئاودێری ـ بازیکی ، سووروج .

5) پرۆژەی کاحتا ، ئەیدیئامان .

6) پرۆژەی ئارەبان ، گویسقو ، ئەیدیئامان .

7) پرۆژەی گازی ئەنتەب .

8) پرۆژەی قرالقیزی ، دیجلە .

9) پرۆژەی باتمان .

10) پرۆژەی سلیڤان ، باتمان .

11) پرۆژەی کەرزان .

12) پرۆژەی ئیلیسو .

13) پرۆژەی جزیرە .

نزیکەی 50 وێستگەی ئاوی هەیە . گاپ 16000 هەزار کم زەوی پێ ئاو دەدرێت . ئەمەش نزیکەی 5,9٪ هەموو رووبەری تورکیایە و 22 ملیارد وات ووزەی کارەبایی لە یەك کاژێردا بەرهەم دەهێنێت . گاپ 2 کەناڵی هەیە کە 27 کم درێژن و لە لابالێکی بەنداوی ئەتاتورکەوە و لای شاری ئورفەوە ئەڕوات و بە گەورەترین و درێژترین کەناڵی ئاودێری جیهان دەژمێردرێت و بۆ هەر چرکەیەك 328 کم ئاو دەدەن .

هەواڵنامەی کتێب

پرۆژەی ناوبراو 12000 هەزار کرێکار بە دوو شەفت کاری لەسەر دەکەن .

گاپ 6 پارێزگای کوردی (ئەدیمان ، ئورفە ، ماردین ، سیرت ، دیاربەکر ، گازی ئەنتەب) ئەگرێتەوە . رژێمی تورکیا بۆ کرێکارانی پرۆژەکە و ئەندازیارە بێگانەکان ئاوەدانی (بەنداوی ئەتاتورك) ی کردۆتەوە بە قوتابخانە و هوتێل و مزگەوت و نەخۆشخانەوە و نزیکەی 9000 هەزار دانیشتووی هەیە . تورکیا بەم پرۆژەیەوە پاش وڵاتی نەرویج دەبێتە گەورەترین وڵاتی خاوەنی سەرچاوەی هێزی ناوخۆیی ئاو لە ئەورووپادا . 70٪ ی دانیشتوانی راستەقینەی گاپ نەخوێندەوار و دواکەوتوون . بەنموونە 13000 هەزار کەس یەك پزیشکیان هەیە و 70٪ گوندەکانی کوردستان بێ کارەبا و تەلەفون و پێداویستی و دەستاوێژەکانی تری خۆشگوزەرانی ژیانن . لە دەوروبەری ئەم پرۆژەیەدا 3551 گوندی بچوك و 1538 ئۆردوگای بچوك هەیە دەبێت تێکبدرێن و خەڵکەکەی بۆ شوێنی تایبەتی رابگوێزرێن و دژ بە شۆڕشی کورد بە زۆر چەکدار بکرێن . گاپ وەك لەبەرچاو گیراوە لە نێوان ساڵانی 2000 ـ 2020 دا کۆتایی بێت . ئەم بەرهەمەش 25٪ رێژەی نەوت هێنانی تورکیا لە عێراقەوە کەمدەکاتەوە بۆ تورکیا کە جاران 46٪ پێویستی ووزەی

تورکیا بە نەوتی عێراق پڕدەبووەوە. هۆکاری پەلەکردن لەم پرۆژەیە گرێ درابوو بەسەرکەوتنیانەوە لە هەنگاوی یەکەمی تاقیکردنەوەکەیاندا لە پرۆژەی قەوارە بچوکی بەنداوی کەبەن کە بەتەنیا 44٪ ووزەی تورکیای پێ دابین کرا. ساڵی 1970 کە قەیرانی نەوت سەری هەڵدا و مەترسی گەورە ڕووی لە پرۆسەی پیشەسازی کرد، ئەودەمە خێرا تورکیا بۆ فەراهەمکردنی پێویستییەکی تر لە جێی نەوت بە هاریکاری کارخانە و دامودەزگا جیهانییەکان بیری لەوە دەکردەوە لە هێزی ئاو هیوای خۆی مسۆگەر بکات و بەو حاڵە شرەی باری ئابوورییەوە کە داهاتی ساڵانەی تاکێك لە تورکیادا 38 دۆلارە، کەچی بڕی 22 ملیۆن دۆلار بۆ بە ئەنجام گەیاندنی ئەم پرۆژەیە تەرخان بکات.

تورکیا بۆ ئەم مەبەستە پەیمانی لەگەڵ کارخانە و ئەندازیارانی (ئەڵمانی و سویسری و ئیتالی) ببەستێ و لە بانکی جیهانییەوە قەرز مسۆگەر بکات بە بیانووی دامەزراندن و بیناکردنەوەی وڵاتەوە. ئەوەی شایانی ووتنە تورکیا بۆ هەر ئەندازیارێکی بێگانە 10 بەرابەری ئەندازیاری تورك پارەی داوە.

بە کورتی لەگەڵ تەواوبوونی ئەم پرۆژەیەدا ئاسۆی دوارۆژێکی خێروبەرەکەت ڕوو لە تورکیا دەکات. وەك خۆیان

دەڵێن (دەرمانی هەموو دەردەکانمان دەکات) و (ئێمە ئاغا و سوڵتانی دوارۆژی ناوچەکەین) . هەژاری و بەرتەسکی بازاڕی تورکیا بە هۆی ئەو قەیرانەوەی ئاماژەمان بۆ کرد ، تا ساڵی 1970 تەنها دوو کارخانەی ئۆتۆمۆبیلی وەکو (فۆرت و فیات) هەموو پێداویستی هاتووچۆی تورکیای پێ تێرکراوە .

بەرپاکردنی گۆڕانێکی گەورە لە پیشەسازیکردنی تورکیا وە پەرەسەندنی بەسەر شێوە و شێوازی بازاڕی ئەورووپایی بەرنامەیەکی ستراتیژی بۆ تورکیا هێنایە گۆڕێ و وا بۆ 10 ساڵ دەچێت تورکیا توانای شمەك ناردنە دەرەوەی هەیە . ناوەندە ئابوورییەکانی تورکیا لە خولگەی ئەم شارانەدایە (دیاربەکر ، باتمان ، سێرت ، ئەدیئامان ، ئورفە ، گازی ئەنتەب و ماردین) کە کوردستانە .کوردستان سەرچاوەی زۆربەی کەرەسە خاوەکانی تورکیایە. وەك مس و خەڵووز لە ئیلازق و سەرپاکی بۆ شاری (مێرسین) ی تورکنشین و ناوچەکانی تر دەبات .

شێواندنی سروشتی کوردستان

بە هۆی پرۆژەی گاپەوە سروشت و دیمۆگرافیای کوردستان هاتۆتە گۆڕین و زیانی سەختی پێگەیشتووە . نزیکەی 155 گوند بوون بەژێر ئاوەوە و دانیشتوانەکانیان لە ساڵی 1980

ـ 1983 دا راگوێزراون بۆ دووری 1500 کم دوور لە زێدی خۆیان و هیچ خەرامانێکیان بەرانبەر بە زیانەکانیان وەرنەگرتووە و ئەوانەیشی بەرەنگاری ئەم راگوێزانەیان کردووە سزای توندتر دراون و بۆ قوڵایی شوێنە دوورەکانی تورکیا دوورخراونەتەوە . بێگومان بەشی 55٪ یان خاوەنی زەوی خۆیان بوون و لێیان سەندراوەتەوە و بە هیچ جۆرێك رێگەیان پێنادەن لە هیچ شوێنێکی تری تورکیا زەوی و زار بکڕن یاخود خانوو دروست بکەن .

تورکدۆقان کە بە زانای سۆسیۆلۆژی سەرپەرشتیکەری پرۆژەکە دانراوە دەڵێ : (کاپ دەبێت پاشماوەی فەرهەنگ و شارستانیمان بێت و هەمان کات واژە و گوزارشتی ناسنامەی نەتەوەیی ئەمڕۆمان بێت) . تورکیا لە چەندین رێگا و کەناڵەوە و لەباری سۆسیۆلۆژی مانەوییەوە دەیەوێت هانی کورد بدات تاوەکو پشتیوانی لەم پرۆژەیە بکەن و بەدەم بانگەواز و پلانەکانی دەوڵەتەوە بێ دوو دڵی و سڵکردنەوە بچن. بە تایبەتی دوای ئەوە کە ساڵی 1980 بڕیارێکی گرنگ سەبارەت بە کوردستان راگەیەندرا . کە چیتر نابێت ئەم ناوچانە بە دواکەوتوویی بمێننەوە. (واتە رێگاوبان و کارەبا و تەلەفون) یان بۆ رابکێشرێت و بە شێوەیەکی سیستەماتیکی ئاوەدان بکرێنەوە . ئەو پەردە چەپەڵەی دراوە بەسەر ئەم

هەموو تاوانانەدا ناوی (بەرنامەی گەشەسەندن و پێشکەوتنی تورکیا) ی لێنراوە . بەلام دەبینین لە کەنالی ئورفەدا 16000 هەزار کرێکاری تەنها تورك کاری تێدا دەکەن و بە هیچ جۆرێك رێگە نادەن کوردێك کاری تێدا بکات . تەنانەت ئەو تورکانەی لە بورگاریا و ولاتانی ترەوە روو لە تورکیا دەکەن لەوێ کاریان دەدەنێ و نیشتەجێیان دەکەن . بەمەرجێ زۆرینەی کوردی ئەم ناوچانە هەژار و بێکارن . دەولەتی تورك بیانووی بۆ ئەمە ئەوەیە گوایە کورد لە کارکرندا کەمتەرخەم و تەمەلن . بەلام بە پێچەوانەوە بۆ بەرەی شەڕ و بواری سەربازی ، سەربازە کوردەکان لەبەرئەوەی گوایە ئازا و جوامێر و وریا و کردەن ، سەر سنوورە پڕ مەترسییەکان و پێشەوەی بەرەکانی جەنگیان پێ دەتەنن . یاخود بەرهەمی هەموو پرۆژەی گاپ راستەوخۆ کارەباکەی بۆ وێستگەیەکی تایبەتی لە ئەنقەرە دەگوێزرێتەوە ، تاکە گلۆپێك لە کوردستاندا بە کارەبای (گاپ) هەلناکرێت .

ئاکامی ئەم سیاسەتە چەپەل و فاشییانە دەگەرێتەوە بۆ ئەو بەرنامە وورد و زیرەکانەی کە ئەم پرۆژەیە لە خۆی گرتووە . لە لایەن ژەنەرال و ئەندامانی ئاساییشی نەتەوەیی و شارەزایانی تورکییەوە پەسەندکراوە و دووری ستراتیژی و سیاسی و ئابووری و سەربازی تێکشکاندنی کۆمەلایەتی خۆی

هەیە و بۆ چەندین چەرخی داهاتوو زامنی سەلامەتی تورکیای پێوە دیارە . کلیلی گفتوگۆ و مامەڵە و هەڵوێستیان دەبێت بەرانبەر بە وڵاتانی ناوچەکە و جیهان .

گووتەی (بەهەشتی داهاتوو) گەلێ جار لەبری (گاپ) لە لایەن بەرپرسەکانی تورکەوە بەکاردێت . پرۆژەی (گاپ) لە باری کشتوکاڵ و پەروەردەکردنی مەڕوماڵاتەوە زیانی زۆری گەیاندووە . بە نموونە بەهۆی کەمبوونەوەی شینایی و لەوەڕگاوە لە ناوچەکەدا 5 ملیۆن مەڕ و 2 ملیۆن بزن تەفروتوونا بوون . هەزاران باڵندە و گیانلەبەری تریش لەبەردەم هەڕەشەدان و بەرەو نەمان دەچن . ئەمەش زیانی گەورەیە بە سامانی میللیمان گەیشتووە و دەکات .

هەوڵنامەی کتێب

ئامانجە گشتییەکانی رژێم لە (گاپ) دا

خودی رژێمی ناوەندی بۆ بەرهەمهێنانی ژیانێکی پڕ لە کامەرانی بۆ میللەتی سەردەست ، لەم پرۆژە کۆلۆنیالیزمییە ئەم لایەنانەی تری بۆ لەبەرچاوگرتوون :

() بەشی گەشتوگوزار لە شاری ئەیدیئامان گەشەی پێبدرێت بە کردنەوەی هوتێل و سەیرانگای زیاتر و مۆدێرینتر و جۆگا و

رووبار و دەریاچەی دەستکرد پێکبێت . پرۆژەی ناوبراو بە بەهەشت, ئاو و هەواکەی هێندە لەبار و سازگارە کە لە ئاووهەوای ولاتی کالیفۆرنیای ئەمەریکا گەلێ گرنگتر دەبێت. سالانە دەکرێ 2ـ3 بەرهەمی جۆراوجۆری لێ بەرهەم بهێندرێت.

() گەشە بە پیشەسازی کشتوکاڵ و دانەوێڵە و دەرهێنانی رۆنی رووەك و لە ئورفە بدرێت . لە دیاربەکریش بە هەمان شێوە .

() بەرهەمهێنانی ئامێری مۆدێرن بۆ هارین و ئارد بەرهەمهێنان.

() لە سیرت کارخانەی گۆشت و ماسی خستنە قووتووە و پیشەسازی بەرهەمهێنانی چەرم دابمەزرێ .

() شاری گازی ئەنتەپ وەك ناوەندێکی گرنگ بۆ ئەم ناوچەیە بایەخی پێبدرێت و کارخانە و دامەزراوی پێویستی تێدا بکرێتەوە .

() گۆڕانکاریکردن لە رێگاوبانی شارەکاندا بۆ ئاسانکردنی کۆنترۆڵی سەربازی و پاراستنی ئاسایش لە کوردستاندا .

() بەرهەمی ناومال و چنین و رستن و کاری دەست رەنگینی و پیشەسازی کیمیاوی و تەلەفون و پەیوەندییەکانی تر بەرەو پێش ببرێن .

() بـوژانەوەی زەوییە وشك و بێكەڵكەكان و بەشێوەیەكی نوێ بە پیت و بەرەكەت كردنیان .

() گەشەدان بە بازرگانی و ناردنە دەرەوەی شمەك و فرۆشتنی ئـاو ج بـە وڵاتانی ناوچەكە بە تایبەتی وڵاتە عەرەبییەكان . بە تایـبەت كـە نرخـی ئـاو هاوشـانی نـەوت و زیاتـریش دەوەستێتەوە.

() ناردنـە دەرەوەی ووزەی كارەبایـی و بەرهەمـی كشـتوكاڵی زیاتر .

() بەكارهێنانـی ئـاو وەك چەكێكی سیاسی دژی ناحەزەكانی (سـوریا ، عێـراق و ئێـران) . وەك كێشـەكەی سـەرەتای سـاڵی 1990 كـە توركـیا ڕێژەی ئەو ئاوەی كە دەچێتە سوریاوە لە 500 مەترسـێجاوە لـە خولەكێكدا كرد بە 120 م3 . دیمەرێل دەڵـێ (چـۆن خـوا نەوتی بە عەرەب داوە، واش ئاوی بە تورك داوە . بـۆیە ئـێمە مافـی خـۆمانە چۆن هەڵسوكەوت لەگەڵ ئەم بەرەكەتەدا دەكەین) .

() گەمارۆدانـی بـزووتنەوەی كوردایەتـی پاش سەرهەڵدانی ئەو خەباتـە چـەكدارییە تێیدا . بەتایبەت ئەم ناوچەیە بە دیارترین ناوچەی جموجوڵ و كوانووی خەبات ناسراوە .

() هەوڵێكـی تـر لـە بەگەڕخسـتنی سیاسـەتی شۆفێنیسـتانەی كەمالیسـیانە بـۆ تـوانەوەی كورد و ڕاگوێزانیان بۆ ناوچە تورك

نشینەکان بە قەولی دیمرل با (زمانی خاوێنی کوردی تێکەڵ بە زمانی تورکی بێت و ئەم کوردانە ببنە تورك) .هەڵبەتە لەسنووری ئەم پرۆژەیەدا نزیکەی 5 ملیۆن کورد دەژین و بێ موڵك و ماڵن و ناچاری خراپەکردن دەکرێن.

() کەمکردنەوەی مەترسی لەسەر ئابووری و ئاسایشی وڵات .

() پاراستنی بایەخی جیوپۆلەتیکی تورکیا بۆ بەرژەوەندی جیهانخۆران و خۆ قووتکردنەوە وەك ئاغای ناوچەکە. بە تایبەتی بەسەر ئێراندا وەك وڵاتێکی شیعە و بەسەر عێراقدا وەك دەوڵەتێکی بە هێز و چاوبڕینە ولایەتی موسڵ . لەم رێگایەشەوە کوردستان بکاتە بنکە و پایەگای هێزە جیهانییەکان بە تایبەت پاش نەمانی شەڕی سارد .

() هەوڵی بە پەلە بۆ بوونە ئەندامی کۆمەڵگای ئەورووپا و نیشاندانی ووزە و بایەخی بازاڕ و بەرهەمی تورکیا بە ئەورووپا .

لەم رووەوە وەزیری ناوخۆیان زوو زوو رایدەگەیەنێ کەوا (تا سەدەی 21 وڵاتێکی زێڕین ساز دەکەن) . بەڵگە بۆ سەلماندنی زیاتری بایەخ و رۆڵی ئاو لە راگەیاندنێکی ستراتیژی ناسی کەنداو Peter Schweizer ی ئەمەریکیدا دەردەکەوێت ، کە لەدەمی شەڕی دووەمی کەنداودا ووتی (ئێمە بە یارمەتی تورکیا دەتوانین سەدام لە چەند هەفتەیەکدا بێ ئەوەی پێویست بە تەقاندنی یەك تاقە فیشەك بکات

بهێنینه سەرچۆك) . بێگومان مەبەستی بە ئاوی دیجلە و فوراتە .

ستراتیژی ئاو لە ناوچەکەدا

قەیران و قاتوقڕی ئاو وەك پێویستییەکی ژیان لە ناوچەکەدا تا بێت بەرزدەبێتەوە و هەموو وڵاتانی ناوچەکەی ناچاری ئەوە کردووە بیر لە دوارۆژ و چارەنووسی خۆیان بکەنەوە . بە نموونە ئیسرائیل وەك دەوڵەتێکی بەهێز و پێشکەوتوو بۆ ناوچەکە دێنینەوە تا بزانین ئاو چ ئەرکێکی بۆ دروستکردووە و چ مەترسییەکی خستۆتە بەردەم داهاتووی . ئیسرائیل بۆ خۆی بە (دەوڵەتی تینووی ئاو) ناوبانگی دەرکردووە .

ئیسرائیل تەنها بۆ دانانی دەزگایەکی پاکردنەوەی ئاو لە خوێ لە ناوچەیەکی بچووکی کەرتی غەزا دا زیاتر لە 150 ملیۆن دۆلاری بەخەرج داوە. 1948 کە ئیسرائیل دروستکرا ژمارەی دانیشتوانی 160 هەزار کەس بوو . بە تێکڕا پێویستیان بە 230 ملیۆن م3 ئاو بوو . لە سۆنگەی زیادبوونی ژمارەی دانیشتوانیەوە بە تایبەت پاش ئەوەی کە جولەکەکانی شورەوی بەرەو ئیسرائیل دەگەڕێنەوە تا ساڵی 2000 ، کە دەگەنە نزیکەی 5,5 ملیۆن دانیشتوان . هەموو ساڵێ پێویستی بە 1800ملیۆن م3 ئاوی زیاتر هەیە . دەبێت

ئەوەش بووترێت 1/2 یەك لەسەر دووی ئەو ئاوەی ئیسرائیل بەکاری دێنێت هی خۆی نییە ، واتە ناکەوێتە سنووری دەوڵەتەکەیەوە .

توانای تەکنیکی و لێوەشاوەیی جوتیارێکی ئیسرائیلی زۆر لە جوتیارێکی میسری زیاترە ، بۆیە بە هەمان بڕی ئاو بەرهەمی جوتیارە ئیسرائیلییەکە 6 بەرابەر زیاتر دەتوانێ پێویستی بەرهەم بهێنێ .

خاتوو Joyce Starr ی دامەزرێنەری Global Water Policyan Technology Summits دەڵێ :
دانیشتوانی میسر کەوا ئێستا نزیکەی 55 ملیۆنە و تا ساڵی 2000 بە 77 ملیۆن مەزەنە دەکرێت ، وا بۆ هەر هاوڵاتییەکی ڕێژەی 30٪ ئاو کەم دەبێتەوە . ئەم مەترسییەش دێتە ڕێی ئیسرائیل و ئەردەن . ئەم هۆیانە و گەلێ هۆی تریش وایان لە ئیسرائیل کردووە ، زۆر بە جدی بیر لە مەسەلەی دابینکردنی ئاوی دوارۆژی خۆی بکاتەوە . بۆیەکا لە پشت هەر هێرش و پەلامارێکییەوە بۆ سەر وڵاتانی عەرەبی ئەندازیار و پسپۆڕانی شارەزای ئاو بە خۆیان و فایل و نەخشەکانیانەوە بە دوای تانکەکانەوە دەچنە بەرەکانی جەنگەوە . هەر بۆیەشە ماوەیەکە کەوتۆتە سەر بیری بەئەنجامگەیاندنی پرۆژەیەکی ئاوراکێشانی دەریای سپی

ناوەڕاست بۆ دەریای مردوو . ئەمەش پرۆژەیەش پارەیەكی زۆری دەوێت .

UNESCO لە راپۆرتێكیدا دەڵێ ساڵی 25000 هەزار منداڵ بە هۆی كەمی ئاو و بە ناچارانە بەكارهێنانی ئاوی پیس دەمرن . ئەفەریقا كەوا 100000000 ملیۆن دانیشتوانی هەیە تا دە ساڵی داهاتوو 40٪ یان بەهۆی كەم ئاوییەوە تووشی نەخۆشی دەبن .

پەراوێزەكان :

+Wasser oder Oel چاپی 1944 بێرن .

+ ناونیشانی وتارێكی بەنرخی پارێزەر جەرجیس فەتحوڵڵایە كە لە گۆڤاری (الثقافە الكردیە) ی لەندەن دا بڵاوكراوەتەوە .

+سەربەخۆیی ، ژمارە 12 ـ 22 /1991 . ئۆرگانی پارتی سۆسیالیستی كورد (پاسۆك).

لە نووسینی ئەم باسەدا بۆ هەندێ زانیاری سوودم لە ناملكەی GAP ـ گاپ ی مەدیكۆ وەرگرتووە .

کورد و ئاگری شەڕی ناو

لە هەموان ئاشکرایە نەخشەی سیاسی ڕۆژهەڵاتی ناوەراست نەخشەیەکی سروشتی و ئاسایی نییە ، بەڵکو راستەوخۆ بەرهەمی شەڕ و دەستتێوەردان و نەخشەکێشانی هێزە ئەهریمەنەکانە ! !. لە پانتایی کۆمەڵێ بواری ئابووری و سەربازی و فەرهەنگیدا کراوەتە بازاڕ بۆ رووتاندنەوە و قازانجی ئەو هێزانە ... ئەم بنەمایەش (بەرژەوەندی گڵاو) بۆتە مایە و کانگای کۆمەڵێ کێشەی ئاڵۆزی چارەسەنەکراوی دەردەدار ، کە سیمای نائارامی بە هەموو ناوچەکە بەخشیوە . پێکەڵ پێکەڵی و پێکداچوونی مەسەلەکانی نەتەوەیی ، ئایینی و سیاسی بەو چەشنەی دەیبینین ساڵەهایەکە ئاسوودەیی رووی لە ناوچەکە نەکردووە . زەمینەی دروستی شینبوونیشی لە رێگای رێکەوتننامە و ئاشتی رۆژانەوە نەبووە . لەم هاوکێشەیەدا هەردەم میللەتی بندەست و بێ کیان زەرەرمەند و بەشخوراوتر بووە . لێکدانەوە مێژوویی و سیاسییەکان بەو قەناعەتەمان دەگەیەنن ، کە تەنیا لە رێگای شەڕێکی دیکە و دەرفەت و پاڵهێزی هەڵتەکاندنی ئەو نەخشانە ساز دەبێت و بەئەنجام دەگات !. دەنا رێگاچارەی دیکە لە ئاسۆی دوور و نزیکدا مەحاڵە و بەدی ناکرێت؟ ! !.

دۆزی کورد ... وەك ئەوەی دژ بە ویست و خواستی خۆی دابەشکراو و داگیرکراوە و بە زۆر لکێندراوە بەو دەوڵەتە زۆڵەکە دەستکردانەوە ، راستەوخۆ بەرهەمی ئەو سیاسەتە

کۆلۆنیالیستی و نامرۆڤانەیە و تەواو لە بیرکراوە و خزێنراوەتە نێو چوارچێوەیەکی جیوپۆلیتیکی ئەوتۆوە ، دەرەتانی هەناسەدانیشی لێتەندراوە . یەکێ لە دیاردە نوێیەکان کە ناوچەکەی هێندەی دیکە بەرەو ئالۆزتربوون دەبات و وەك فاکتێکی نوێ تێکەڵ بەو بارودۆخ و نەخشە نا ئاسایی و ئالۆزانە دەبێت کێشەی ئاوە. ! شەڕ لە پێناوی ئاودا جێی بە شەڕ لە پێناوی نەوتدا لەق کردووە . کێشەی نەوت بە نزیکەیی بە تایبەت پاش جەنگی دووەمی کەنداو بەرەو چارەسەرکردن چووە و ڕێژە و بەشی دەوڵەتانی هاوپەیمانی شەڕ زامن و مسۆگەر بووە. ! ئەو شەڕەی لە پێناوی ئاودا بەرێگاوەیە مەترسی و هەرەشەیەکی زۆر ترسناکی بە رووی جیهان بە گشتی و رۆژهەڵاتی ناوین و نزیکدا کردۆتەوە . شەڕی ئاو واتە شەڕ لە پێناوی مان و ژیان دا!. بایەخی ئاو کە پێی دەوترێت (زێڕی سپی) هەر لەو سنوورەدا قەتیس نەماوە بۆ ژیان و ئاوەدانی و کشتوکاڵ و هەندێ بواری تەکنەلۆژیا و بەرهەمهێنان وەکار ببرێ و رۆڵ لە ئاوەدانی و دامەزراندنی کۆمەڵگای شارستانی و هۆکاری راگوێزاندا بگێڕێ ، بەڵکو ئەمرۆ وەك سامانێکی زۆر بە نرخی میللی و چەکێکی سیاسی و سەربازی گرنگ ویەکلاکەرەوە و کاڵایەکی بەنرخی بواری ئابووری چۆتە مەیدانی دیاردەکان و بۆتە بنەمایەکی زۆر کاریگەر بۆ پەتەوکردنی چوارچێوەی زۆر لە دەوڵەتانی ناسیونالیستیش !.

مه‌ڵبه‌ندی نێونه‌ته‌وه‌یی لێتوێژینه‌وه‌ی ستراتیژی ئه‌مه‌ریکی Center for Strategie and International Studies ئامارێکی کردووه ، که‌وا له‌ ساڵی 2000 دا له‌ ناوچه‌ی رۆژهه‌ڵاتی ناوه‌راست و نزیکدا زۆر شوێن هه‌یه‌ به‌ر له‌هه‌ر شوێنێکی دیکه‌ شه‌ڕی گه‌رمی له‌سه‌ر قاتوقڕی ئاو لێهه‌ڵده‌گیرسێت !. وه‌ك تورکیا - سوریا - عێراق له‌سه‌ر فورات و میسر - سودان - تانزانیا - رواندە - ئۆگه‌نده‌ - زائیر له‌سه‌ر نیل و ئیسرائیل و ئه‌رده‌ن له‌سه‌ر یه‌رموك و سوریا و ئیسرائیل له‌سه‌ر به‌رزاییه‌کانی جۆلان که‌ سه‌رچاوه‌یه‌کی ئاوه‌. ئه‌م شوێنانه‌ له‌ ناوچه‌ به‌رچاوه‌کانی ئه‌و ئامارەن !. فاکته‌ری زیادبوونی ژماره‌ی دانیشتوان و که‌مبوونه‌وه‌ی رێژه‌ی ئاویش رۆڵی گرنگ له‌م پرۆسێسه‌دا ده‌گێڕن . دیاره‌ هه‌ڵکه‌وتی ناسروشتی ئه‌و ده‌وڵه‌تانه‌ی ناوچه‌که‌ هه‌ر ده‌بێته‌ مایه‌ی پێکدادانی سه‌ربازی و کێشمه‌کێشی سیاسی و جوگرافیی ! ! به‌حوکمی ئه‌وه‌ی بیژۆ و دروستکراوی ده‌ستی (ئینگلیز و فه‌ره‌نسا) ن ، بگره‌ نه‌شتوانراوه‌ له‌ بچوکترین بواردا له‌سه‌ر په‌یمانێکی گونجاو بۆ دابه‌شکردن و رێکخستنی سامانێکی وه‌کو ئاو له‌ ناوچه‌که‌دا رێك بکه‌ون . گه‌رچی یاسای نێوده‌وڵه‌تی هه‌وڵی چه‌سپاندنی بڕیاری پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی یه‌کتر و رێکه‌وتن له‌سه‌ر سوودی هاوبه‌شی ئه‌و ده‌وڵه‌تانه‌ ده‌دات ، وه‌لێ گۆڕانه‌ سیاسییه‌ خێراکان ، ده‌رفه‌تی

سەقامگیربوونیان نەهێشتۆتەوە ، کە دەزانین پەیوەندییەکان بنچینەیەکی مێژوویی ساغڵەمیان نییە !. ئەم ئاماژەیە لە لایەن سەنتەری ناوبراوەوە بە دیوێکی هاندانی ئەم وڵاتانەیە بۆ مشورخوارنی کەرەسە و تەکنەلۆژیای نوێی ئەمەریکی و کارکردنە بەو نەخشە و پلانانەی ئەم سەنتەرانە دایدەڕێژن و هەمان کاتیش ئاگاردارکردنەوەی ئەم حکومەتە دواکەوتووانەیە کە هەوڵی گلدانەوە و پاراستنی ئاو بدەن .

پرۆفیسۆر ئارتون سوفیری ئیسرائیلی دەڵێ : ئیسرائیل لایەکی هاوکێشەی ئەو شەڕانەی لەسەر ئاو دروست دەبن پێکدێنێت . تورکیا دەڵێ : پرۆژەی(گاپ) دەرمانی هەموو دەردەکانمان دەکات و ئێمە دەکاتە ئاغا و سوڵتانی ناوچەکە .

گەر تەماشای کێشەی ئاڵۆزی نێوان جولەکە و عەرەب بکەین ، وا دەبینین ساڵەهایەکە ئاو رۆڵی هەرە سەرەکی لەو ململانێیەدا دەگێڕێت . دروشمی (زەوی بەرانبەر بە ئاشتی) هەر مەسەلەی رووبەرێکی بیابانی رووت نییە . گەر وابوایە پێدەچوو لە مێژ بێت مەسەلەکان بە ئاستێکی بەرزتر بگەیشتنایە ! ؟ بە تایبەت پاش ئەوەی کە ئیسرائیل زامنی بوونی خۆی لە رووی سەربازی و سیاسییەوە لەمێژە مسۆگەر کردووە . وەك دەڵێن ئاو بۆتە کلیلی ئاشتی لە ناوچەکەدا . رێکنەکەوتن و نەگێڕانەوەی بەرزاییەکانی جۆلان بۆ سوریا

لەبەر هەبوونی ئاوە و گێڕانەوەی مانای خنکانە بۆ ئیسرائیل.

فشاری ئیسرائیل بۆ سەر ئەردەن لە ڕێگای ئەمەریکاوە تاوەکو ئەردەنیش لەگەڵ ئیسرائیل بکەوێتە نێو چەرخوفەلەکی ئاشتییەوە ، هەر بە مەبەستی مسۆگەرکردنی ئاوی یەرموکی ئەردەنە بۆ ئیسرائیل !.

ستۆفەر تۆماس دەڵێ : ئەو دەستکەوتەی ئیسرائیل لە ئاودا لە شەڕی 1967 دا دەستی کەوت ، ساڵانە بەرانبەر بە 2 ملیارد دۆلارە .پاش دەست بەکاربوونی تورکیا لە پرۆژەی ناسراو بە GAP بە سەرپەرشتیی ئۆزال ی ئەندازیاری ئابووریناس و دیمریل ی ئەندازیاری هیدرۆلیك چەندەها مەبەستی دوور و نزیکی سیاسی و ژیانی لە پشتەوە بوو. کاتێ ڕێکەوتننامەیەکی نێودەوڵەتی نەبوو لە دابەشکردنی ئاودا ، تورکیا ئامادە نەبوو بچێتە ژێر باری هیچ مەرجێکەوە ، بانکی نێونەتەویی کە ئەودەم ئۆزال تێیدا ئەندامیش بوو ئامادە نەبوو کۆمەکی تورکیا بکات بۆ پرۆژەی نابراو . تورکیا بۆ یارمەتی وەرگرتن ناچاربوو ڕووی یارمەتی لە ئەورووپا ئەڵمانیا و سویسرا بکات بۆ بە ئەنجام گەیاندنی گاپ . سعودیە و کوێت پارەیەکی زۆریان بۆ ئەم مەبەستە بە قەرز دایە تورکیا .

پرۆژەی گاپ ... هاوسەنگێتی تەواوی ناوچەکەی تێکداوە و کۆمەڵێ هەرەشەی نوێی بە ڕووی ناوچەکەدا تەقاندۆتەوە .

گـاپ دووەم گەورەتـرین پـرۆژەی جـیهانە . بـۆ وڵاتێکـی کشـتوکاڵی و سـەربازی وەك تورکـیا گەلـێ گـرنگە و دەیخاتـە خانـەی وڵاتێکی پیشەسازی بەرچاوەوە . گاپ لە 21 بەست و 17 وێسـتگەی بەرهەمهێنانـی ووزەی کارۆئـاوی پـێکهاتووە ، لەگـەڵ دوو کەناڵـی زۆر گـەورەدا . تەنـیا بەستی ئەتاتورك 48 ملـیارد م3 ئـاو گل دەداتـەوە و دەتوانێ چۆرپڕی بە فیڕۆچوون و ئـاو رژانـە سوریا و عێراقەوە بکات . فورات 320 ملیارد م3 سـاڵانە ئـاو دەدات . بـۆ پڕکـردنەوەی بەستی ناوبراو تورکیا لە سـاڵێ زیاتـری کـات پێویستـە . گرنگـی ئاو بۆ وڵاتانی سوریا و عێـراق ژیانـی هەمـوو دانیشـتوانەکەی پـێوە گرێ دراوە و بۆتە یەکـەم پێداویسـتی ژیـان . تورکـیا لەمـێژە ئاگـاداری ئـەم راستییەیە ، بۆیەکا بەرانبەر بە هەر جموجوڵێکی هەڕەشەی زیانبەخش (لـە دیـدی تورکیاوە) بۆ سەر تورکیا ، ئاو یەکەم چەکە وەڵامـی ناحەزەکانـی پـێ بداتـەوە و لـە دژیـان وەکاری ببات .

بـێ خۆخسـتنە باسـە مێژوویـیەکانەوە ، پەیـوەندی نـێوان تورکـیا و سـوریا لـە هەنـووکەدا لەسـەر سـێ کوچـکەی : ئـاو بەدەسـتی تورکـیاوە ، کارتـی کـوردی لـە دەست سوریادایە ، کێشـەی ئەسـکەندەروونەی عـەرەب لـە لایـەن تورکـیاوە داگیرکـراوە ، کـە کێشـەی نـێوان نەتـەوەی عەرەب و تورکیای

تـێدا رەنـگ دەداتـەوە . بـە تایـبەت پـاش رێکەوتـنامە سەربازییەکەی نێوان ئیسرائیل و تورکیا . لە باری ئێستادا سوریا گرفتاری چەند هۆ و هۆکارێکە کە بریتین لە : نەمانی شورەوی و لە دەستدانی ئەو دۆستایەتی و پالپشتەی هەیبوو ، پارچە پارچەیی عەرەب و بێ متمانەیی پێیان، بێهێزی باری ئابووری و کێشەی ناوخۆ لەگەڵ ئیسلامییەکاندا بۆیە تەنها و لاواز و ماوەتەوە . ئەم فاکتەرانە ئاستەنگ و رێگرن لە بەردەم سوریادا هەتا بڕیاری شەڕێکی راگەیەندراو دژی تورکیا و ئیسرائیل بدات . بۆیە هەر لە سەرەتاوە قورسایی خۆی خستۆتە سەر دوو تەوەر : کارتی کوردی ، کە لە پێویستدا دەتوانێ نەهی لێبکات و هەمان کات دنەشی بدات . ناچارانە بە سەر هەموو عەرەبدا پشتی خۆی بە ئێران ببەستێ و قایم بکات.

بە هاتنە سەر حوکمی خاتەمی , حافز الاسد بە سەرۆکایەتی دەستەیەکی 300 کەسی چووە تاران و کۆمەڵێ باسی بەسەرکردەوە و چەندین پەیمانی نوێی بەست . جێی سەرنجە کە لە 1979 وە ئەمە دووەم سەردانی الاسد بووە . دەستەی ناوبراو زۆربەیان شارەزایانی سەربازی و جەنەراڵ بوون . سوریا هەتا هەنووکە وەك هێلانەیەکی تیرۆریستانی ناوچەکە و جیهان ناسراوە . ئەمڕۆ ئەو دەستووپێیەشی بەستراوە . بۆیە

پێویستی بەو چەند تەوەر و بەرە ناوچەییە هەیە . بە تایبەتی کارتی کوردی ، چونکە هەر نەبێت کورد نەك هیچ داوایەکی بەرانبەری لە سوریا نییە ، بەڵکو زۆر لایەنی کوردی خۆیان بە منەتباری سوریا دەزانن !! . یاخود لە مامەڵەدا ناتوانێ وا بە ئاسانی دەستبەرداری بەرژەوەندیەکانی ئێران بێت ، وەك لەوەی دەتوانێ زۆر بە ئاسانی سازش بە کارتی کوردییەوە بکات . یان بیکاتە مەبەستێکی فشار بۆ ملدانی تورکیا بۆ گفتوگۆی سەرمێز و زامنکردنی بەرژەوەندییەکانی خۆی . خۆ گەر ئەم سیاسەت و تاکتیکانە لە پێناوی ستراتیژی ئاودا سەریان نەگرت ، وا دەتوانێ بەلانی کەمەوە بە کارتی کوردی گێرەشێوێنی بخولقێنێ !!.

دیاردەکانی ئەم دوایەیی ناوەوەی وڵات نزیکی دوا بۆچوونمانە . بۆیەکا هێزێکی کوردی لەبری نەتەوەی عەرەب هەرەشە لە ئیسرائیل دەکات و سنوور و بەرەی ئێران دەکەنە سەنگەر و خۆیانی تێدا داڵدە دەدەن . کوردستان کراوەتە گۆڕەپانی ململانێی ئاشکرای نێوان بەرژەوەندی ناوچەیی و جیهانی شەڕی ناوخۆ هیچ رەهەندێکی کوردی نییە و راستەوخۆ بۆ پاراستنی بەرژەوەندی دەوڵەتە داگیرکەرەکانە و لە پێناوی هیچ گۆڕانێکی پۆزەتیف و دەستکەوتێکی میللیدا نییە . بگرە هەرەشەی راستەوخۆ بەسەر دەستکەوتی

حکومەتۆکەی راپەڕینی گەلەکەمان (کە نەمانی ویست و داوا و خەونی هەموو داگیرکەران و دوژمنان و خۆفرۆشانە) . ئەو پلانەی ئەمڕۆ لە کورد بە ئاگایی خۆیەوە دەکرێ و ئامێری جێبەجێکەری پلانەکەش هەر کورد خۆیەتی . ئاکامی ئەم پێشهات و مەرگەساتە وا دەکات زیانی جەرگبڕی هەبێت و مەترسی گەورەی لێ بکەوێتەوە ! !. هاتنی لەشکری تورکی داگیرکەر بۆ سەر کوردستان بە پلەی یەکەم فشارە لەسەر سوریا و هەڕەشەیە بۆ ئێران .

بۆ ئیسرائیل پێویستە سوریا هەڵوێستی نەرم بێت و مل بدات . ئێران چاوترسێن بکرێ . ئیسرائیل بە تورکیا ئەم دوو ئامانجە دەپێکێ . هەموو لایەکیش دەخوازن گڕەپانی شەڕەکەیان لێ دوور کەوێتەوە . کەچی هێزە کوردییەکان کە لە قۆناغی خەباتی رزگاریدان ! ! ئاگری ماڵەکەی خۆیان بۆ خۆسووتاندن و کوردستان کاولکردن خۆشتر دەکەن . یەکێ دەبێتە شمشێر و ئەوی دیکە بە قەڵغانی دەستی داگیرکەران . لە هەلومەرجی ئێستادا دوژمنانی کورد شارەزای باری دەروونی و شوێنە زامدارەکانی جەستەی کوردن ، بۆیەکا لە هەر راگەیاندن و بۆنەیەکدا بازوویەکی کورد دەشکێنن و کوتەکێ دەدەنە دەست بازووەکەی دیکەی !. هەرچی تاوانی نامرۆڤانەیە دەیکەن بە بیانووی ئەوەی بانگهێشت کراون

لەلایەن هێزێکی دیکەی کوردییەوە . بەم شێوەیە سیاسەتی چەپەڵیان پیادە دەکەن . مەترسی ئەم سیاسەتە جەهەنەمییە بۆ کورد دەیان هێندەی بەکارهێنانی گازی ژاراوی پڕ مەترسیترە .

ئیدی تا کەی ئەقڵی سیاسی کورد و جەماوەر خۆیان ناخەنە بەردەم پرسیاری : ئایا بەم سیاسەتی کوردکوژی و ئاژاوەگێڕییە چ قازانجێ بە کورد دەگات !؟ کاروانەکە بەرەو کوێ دەڕوات و بەکام هەوار دەگەین !؟ بۆ ئەوەی کورد نەبێتە یەکەم سووتەمەنی ئەو تەنوورەی (عەرەب و ئیسلام / تورکیا و ئیسرائیل) چی بکەین باشە !؟ .

■ **گۆڤاری (خوێندکاری کورد) ژمارە** 24
25 **گەلاوێژی** 1997/2609

هەندێك زانیاری دیکە لەمەڕ شەڕی ئاوەوە !...

خوێنەری خۆشەویست ... بەرودوا هەندێ بابەت لەسەر ئاو و بایەخی ئاو بڵاوکراتەوە و ئەو مەترسیانەی پێشبینی دەکرێن بۆ هەڵگیرساندنی شەڕ لە پێناوی ئاودا ، ڕۆژانە لێمان نزیك دەبێتەوە. لێرەدا لەمەڕ شەڕی ئاوەوە هەندێ زانیاری گشتی و داتا و سەرژمێری بەسەر دەکەمەوە کە ڕاستەوخۆ کۆمەك بە

شارەزابوونی زیاتر دەکات لەسەر ئەو کارەساتانەی چاوەڕوانی دەکرێن .

بەگشتی 75٪ دنیا ئاو داگیری کردووە ، کە بریتییە لە 10 800 000 کم3 . ئەمەش دەکاتە 10800 ترلیۆن م3 ئاو و 97٪ ی لە دەریالووشەکاندایە و کەڵکی بەکارهێنانی نییە .

لە رۆژهەڵاتی نێزیکدا نزیکەی 300 ملیۆن مرۆڤ دەژین ، کە لە 8٪ ی هەموو دانیشتوانی جیهان پێك دێنن و خاکەکەی رووبەری 12 ـ 11٪ ی هەموو گۆی زەوی داگیر دەکات و تەنیا 7٪ بە کەڵکی دانیشتن و ژیان دێت . ئامار کراوە بۆ هەر کم2 , 26 کەسی بەردەکەوێ . لە راستیدا گەرەکە حسابی 318 کەس بکرێت ... عەرەب وەك نموونەیەك دێنینەوە ، چونکە دیارترین نەتەوەی گەورەی ئەم ناوچەیەن . ئیرادەی ئاویان وا بەدەست نا عەرەبەوە و گەمارۆدراون بە تورکیا و ئێران و ئیتیوپیای خاوەن ئاو و لەم سێ بەرەدا لە جەنگدان . لە بەرەیەکی تایبەتیشدا لە جەنگدان لەگەڵ ئیسرائیلدا. رێژەی زاوزێ لە وڵاتانی عەرەبیدا 3٪ بەرزە و ساڵی 1950 عەرەب 76 ملیۆن بوون ، ساڵی 2035 دەبنە 600 ملیۆن . هەموو ئەو ئاوەی لە وڵاتانی عەرەبیدا هەیە بریتییە لە 173 ملیارد م 3 کە لە ساڵێکدا شیاوی بەکارهێنانە . لە کاتێکدا وڵاتانی

عەرەبی پێویستیان بە 328 ملیارد م3 ئاو هەیە . کەواتە کەمی ئاو لە وڵاتانی عەرەبیدا بە ملیاردەهایە . وڵاتێکی وەك ئاڵەمانیا ڕێژەی 151٪ کەس بەر هەر کم2 دەکەوێت . باکوری ئەفەریقا و ڕۆژهەڵاتی نێزیك وشکایی و بیابانی تێدا لە مەغریبەوە تا مەنگۆلیا درێژ دەبێتەوە . مانگی مارتی 1986 ڕێژەی بارانبارین لە تونس 150٪ ملم زیاتر بووە ، کەچی لە مانگی 10 ـ 12 دا لە تێکڕای ئاسایی زۆر کەمتر باران باریوە. بەغدا ساڵانە 72 ـ 151 ملم بارانبارینی کەمتر بۆتەوە . ساڵانە دەوری 1ـ2 ملیارد مرۆڤ بە هۆی زیادبوونی وشکایی و لە کەڵك کەوتنی زەوی بۆ ژیان دەکەونە بەردەم هەڕەشەی ترسناکی سروشتەوە !. ئەم وشکایی زیادبوونە تەنانەت ئیسپانیا و سیسیلیای ئیتالیا و یۆنان دەگرێتەوە . پسپۆڕ و شارەزاکانی ئەمەریکی لە ساڵی 1980 دا و لە سەردەمی (جیمی کارتەر) دا راپۆرتێکیان بە ناونیشانی Global 2000 ئامادە کرد و گەیشتن بەم ئاکامە : (زیادبوونی دانیشتوانی نیوەی گۆی زەوی هەتا ساڵی 2000 پێویستی دووقاتی ئاو لەگەڵ خۆیدا دێنێتە کایەوە ... گەورەترین کێشەش بۆ ئەو وڵاتانە دەخولقێنێ کە بۆ هەر سەرێك ئاوی کەم بەر بکەوێت و ڕێژەی زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان لە وڵاتەکەیاندا زۆر بەرزە . ئەم دیاردەیەش لە وڵاتە تازە

پێگەیشتووەکاندا بە تایبەت ئەو وڵاتانەی کە لە باری ماڵی و تەکنەلۆژییەوە ناتوانن بەسەر ئەو کێشەیەدا زاڵ بن . هەراش زیاتر لە نێوان ئەو وڵاتانەدا ساز دەبێت ، کە رووبار دەیان بڕێت و لە باری نێونەتەوییشەوە یاسایەکی Eguitable Distribution رێکخەری دابەشکردن و یەکسان سوود لێوەرگرتنیان نییە بیچەسپێنن ، بەڵکو بە پێچەوانەوە لەم مەسەلەیەدا ویست و هێز و ئارەزووی سیاسەتی بەرژوەندی رۆژانەی دەوڵەتەکان کاریگەرن و یاساکە بەڕێوە دەبەن و قورمیشی رووداوەکان دەکەن) .

لەگەڵ ئەوەی رێکەوتن و هاوکارییەکی بەرچاوی نێوچەیی هەتا ئێستا لە نێوان وڵاتانی وەك ئێکوادۆر - پیرۆ ، ئەمەریکا - بەریتانیا ، ئەمەریکا - مەکسیک دا سەبارەت بەو ئاوەی دەکەوێتە نێوانیانەوە هەیە . هەر لایەك هەوڵی پاراستنی بەرژەوەندی لایەکەی دیکە دەدات . بەڵام وا دەبینین هەرای نێوان بەرازیل و ئەرجەنتین لەسەر رووباری Rio de la Plata و ئیسرائیل و ئەردەن لەسەر رووباری ئەردەن و پاکستان و هیندستان و بەنگلادیش لەسەر رووباری ئیندۆز و ئێراق و سوریا لەسەر فورات و تورکیا و سوریا و ئێراق لەسەر فورات و میسر و ئیتیوپیا لەسەر نیل وا بەڕێوە .

هەولێرنامەی کتێب

هـــەر ئـــەودەم جێگـــری وەزیـــری دەرەوەی جارانـــی U.S.A R.Armitagr لـەم رووەوە ووتــی : (ئەمــەریکا رووبــورووی بەرپرســیارێتییەکی تایــبەت دەبێــتەوە ، ئــەم ساتەوەختە دەرفەتێکی بـاش دەبـێ بۆ ئەمەریکا دان بەوەدا بنێ کـە قەیرانـی ئـاو لە رۆژهەلاتی نێزیکدا توندوتیژ و ئالۆزتر دەبـێت . لەوانەشە سیناریۆی شەڕ دووریی نوێ بە مەسەلەکان ببەخشـێ !. بـۆ حکومەتـی ئەمەریکـی وا چاکە لە کاتی خۆیدا ئامادەبـێت هەولێکـی Multinational لـە ناوچـەکەدا رێـك بخات) .

¼ ی دانیشـتوانی دیمەشق هاویـنان بـە هۆی کەمی ئاوەوە ئاویـان نییـە !. 88٪ی ئـاوی سوریا لـە تورکـیاوە دێـت. لـە دەوروبـەری عـەمان سـالانە 3م ئاو لە بەرزی ئاستی دەریا نزم دەبێتەوە . هـەر لـە عـەمان و دیمەشق لە زستاندا مەترێ بەفر دەبـارێ . لـە تورکـیا هـەزاران خـەلك دەبـن بـە ژێـر هەرەسـی بەفـرەوە . لـە نێو چیاکانی کوردستان و لوبنان هەزاران کەس رێگـەی هاتووچـۆیان بــە هــۆی زیادبوونــی بەفــر بارینــەوە لێدەگیرێت .

پرۆفیسۆر John Kolars ی زانستگەی Michigan لە 28 .6 . 1990 ووتـی : گەلانـی عەرەبـزمان دەکەونـە سـەر لـێواری قەیـرانێکەوە ، کـە دوورییەکانـی ئـەوەی هـەتا ئێسـتا

رووویـــداوە دەری دەخـــات ، ئـــەم قەیـــرانەش لـــە رێگـــای کەمـبوونەوەی ئـاوەوە سـەر هەڵـدەدات . هـەر بـۆیەش لـەم بارەوە گۆڤاری Foreigen Policy ی ئەمەریکی ئاماژە بە بایەخی ئاو لە ئایندەدا دەکات و دەڵێ : لە پایەکانی وەزارەتی بەرگریدا ، زامنـی ئـاو مسۆگەرکردن هێندەی شوێنگەی زامنی سەربازی نرخ و بایەخی دەبێت .

بـۆ وڵاتـە عەرەبـزمانەکان کێشـەکە لـەوەدا خـۆی گـەورە و مەترسیدار دەنـوێنێ کـە 3/2 یان پشت بە ئاوی رووبار (ئەم رووبارانـەش لـە ناوچـەی نـا عەرەبییەوە دێت) و ئاوی سوێری دەریاکان دەبەستن . هەموو دەزانین سەرچاوەی ئاوی رووباری دیجلـە و فـورات و نـیل لـە کوێیە ؟!. رووبـاری ئەردەنـیش (سـوریا ، ئـەردەن ، لوبـنان و ئیسـرائیل) خـۆیان بـە خاوەنـی دەزانـن . لـە نێوان سەڵتەنەتی عەممان و ئیماراتدا هەرا لەسەر ئاوی بورعلیمی هەیە .

لـە ناوچـەکەدا تـەنـیا لە وڵاتانی (تورکیا ، ئێران و سودان) نرخـی ئـاوی ئاسـایی بـۆ هـەر سـەرێك نرخـی ئاسـایی خـۆی تێدەچێت ... دەنا لە ساڵی 1985 دا لە رۆژهەڵاتی نێزیکدا بۆ پاککـردنەوە و ئامادەکردنـی ئـاوی خـواردنەوە سـاڵانە 300 دۆلار بـۆ هـەر کەسـێك سـەرفکراوە . ئەم برە پارەیەش بەهای دووبەرابـەری هـەمان کـارە لـە وڵاتێکـی وەك ئەمـەریکا و پێنج

بەرابەری هەمان کار و پێویستییە وەك لە خوارووی ڕۆژهەڵاتی ئاسیادا !. پرۆسەی کەمبوونەوەی ئاو لە ڕۆژهەڵاتی نێزیکدا هەر نابێتە مایەی شەڕی نێوان دەوڵەتان ، بەڵکو لە نێو خودی ئەو وڵاتانەشدا هەڕەشەی زەوی وشکبوونەوە زیاد دەکات و برسێتی و هەژاری و مەرگ ترس دەخاتە بەردەم ژیانی خەڵکەوە ، چونکە بە تێکڕایان کشتوکاڵین و سەرچاوەی ژیانیان ئاوە !. بۆ نموونە بۆ 1 تەن گەنم ساڵانە 1800 م3 و بۆ 1 تەن برنج 5000م3 و بۆ 1 تەن لۆکە 7500 م3 و بۆ 1 تەن گۆشتی سوور 2000 م3 ئاو پێویستە . لە بواری پیشەسازیشدا بۆ 1 لیتر نەوت 12 لیتر ئاو ، بۆ 1 تەن ئاسن 200م3 ، بۆ 1 تەن مس 500م3 ، بۆ 1 تەن نیکل 800م3 و بۆ یەك تەن ئەلەمنیۆم 1500م3 ئاو پێویستە . سەنتەرێکی لێکۆڵینەوە لە ساڵی 1980 دا لە لوبنان ئامارێکی بەم شێوەیە دەرخست : لە ساڵی 1990 دا هەر سەرێك لە ڕۆژێکدا لە لوبنان پێویستی بە 165 لیتر ئاو هەیە . ساڵی 2015 ئەو پێویستییە دەبێتە 260 لیتر ئاو لە ڕۆژێکدا . لە ئەردەن لە حەفتاکاندا 60 لیتر و لە نەوەدەکاندا 85 لیتر ئاو بۆ هەر سەرێك هەبووە ، لە کاتێکدا پێویستی ڕاستەقینە نزیکەی 120 لیتر ئاو بووە ڕۆژانە.

وەك ئاماژەمان بۆ كرد زۆربەی ئەو ولاتانەی شانازی دەكەن بە رووبارەكانیانەوە و بەوەوە ناویان دەركردووە ، سەرچاوەی ئاوەكەیان لە ولاتی خۆیاندا نییە . ئەمە لە باری جوگرافی و مێژووییەوە مەسەلەیەكی بەلگەنەویستە . دیجلە و فورات لە چیاكانی بەشە كوردستانی بندەستی توركیاوە هەلدەقولێن و نیلیش لە ولاتانی ئیتیوپیاوە دێت! كەچی شۆفێنییەكی تەسكبینی وەك د. نبیل السمان لە كتێبەكەیدا (حرب المیاه من فورات الی نیل) دەنووسێ : *رووباری دیجلە و فورات زۆربەی لقە سەرەكییەكانی لە دامێنی خوارووی چیاكانی تۆرۆزەوە لە بەرزاییەكانی ئەنادۆلی خاكی ئێستای توركیاوە هەلدەقولێن ، كە كاتێ هەتا سالی 1936 بەشێكی سروشتی و سیاسی خاكی سوریا بووە* . وابزانم ئەم بۆچوونانە هیچ وەلامێك هەلناگرێ ، بۆیە منیش وەك خۆی دەیكەمەوە دیاری ئەو ئەقلە نەخۆشەی داگیركەرانی كوردستان !. دەكرێت بە سوریا بەبێ ئاوی رووباری فورات بگوترێ ولات نییە ، چونكە نزیكەی 640000 هەزار هكتار زەوی سوریا لەسەر ئاوی فورات بەندە . ئاوی سوێر و خوێیاوی خەرجی ئەمەندە زۆرە ، پرۆژەكەی بە گەلێ ولات ناچێت بەرێوە . ئەمرۆش 60٪ توانای جیهانی بۆ پالاوتنی ئاو لە خوێ لە رۆژهەلاتی نێزیكدایە. 30٪ لە سعودیە و لە سالی 1953 وە لە كاردایە .

100٪ ی ئـاوی کـوێت پێویسـتـه له خوێ پاك بکرێتەوه . ئەم
رێگاچـارەی پاككـردنەوەی ئـاو لـه خـوێ لەمەودای دووردا زۆر
سـەرکەوتوو نابـێت . بـه هـۆی پیسـبوون و پاككـردنەوەی
بۆریـیەکانەوه لـه خـوێ ووزه و خەرجـی زۆر زۆر گـەورەی
گەرەکـه . لـه سـاڵی 1970 دا ئیسـرائیل سـاڵانه زیاتـر لـه
500000 دۆلاری تەرخانکـرد بـوو بـۆ کـرداری بارانبارینـی
دەستکرد به هۆی هەورەوه . بۆ زیادکردنی 15٪ بارانبارین له
ئیسـرائیلدا . ئـەم رێگایـەش سـەری نەگـرت ، چـونکه شـوێنی
بـاران بارینـەکه نەدەکرا کۆنتڕۆڵ بکرێ . گەلەك جاران هەوره
دەستکردەکانیان دەکرد به باران و لەسەر دەریاکان دەبارین .
یاخـود لـه شوێنی مەبەست و ئەو حەوز و جۆگەلانه نه دەباری
کـه بـۆیان ئامـادە کـردبوو . کەمـی بارانـبارین و زیادبوونـی
وشـکایی زەوی کێشـەی دانەوێڵه و کشتوکاڵیشی وا بەملەوه ..
لـه وڵاتێکـی وەك میسـر دا سـاڵی 1971 ٪81 دانەوێڵـەی
ناوخۆیـی خۆی بەرهەمهێناوه . ساڵی 1981 بووه به 49 ٪ .
لەعێراقدا ساڵی 1970 91 ٪ دانەوێڵەی خۆی بەرهەمهێناوه .
سـاڵی 1981 بـووه بـه 47 ٪ . ئـەم رێـژه بـۆ کەمـوزیادی
پێویستییەکانی گۆشت و رۆنی زەیت به هەمان شێوه بووه .
ئیسـرائیل 34 ٪ و میسـر 25 ٪ ی بژێـوی خـۆیان لـه
ئەمـەریکاوه دێنن . تا بێت پێویستی هاوردەیان زیاتر دەبێت .

ساڵی 1980 لە رۆژهەلاتی نێزیکدا 32 ملیۆن تەن گەنم بەرهەمهێنراوە، تەنیا 20 ملیۆنی پێویستی بە 30 ملیۆن تەن هەبووە . بە پێی حسابکردنەکە بۆ ساڵی 2000 هەزار 43 ملیۆن تەنی پێویست دەبێت .ئەم فاکتەرەش باری ئابووری لە خۆدانەبووی ئەو وڵاتانە هێندەی تر دادەوەشێنێ و ملکەچ و قەرزاریان دەکات . سەرئەنجام بەرەو شەڕ و پێکداکێشان و هەرەس مل دەنێن.

لە لایەکی دیکەوە لە کەناری دیجلە و فورات و نیل دا مێژووی مرۆڤایەتی سەری هەڵداوە . شارستانێتی و کوولتوور لەوێوە پەیدا بووە . لە ئایینە ئاسمانییەکاندا چیرۆکەکانی کەشتی نوح و حەزرەتی موسا خستنە ناو سەبەتەوە و دانی بەدەم ئاوی نیلەوە و زۆر چیرۆکی ئەفسانەیی دیکەمان بەرچاو دەکەوێت . شەڕی نێوان بابلی و سۆمەری و ئاشووری و میدی و فیرعەونەکان لە مێژوودا هیچ کاتێ لە مەبەست و باڵادەستییان بەسەر ئەم ناوچە پڕ لە خێر و بەرەکەتەی ئاودا دوور نەبووە . ئەم وڵاتانەی خۆیان بە خاوەنی ئەم رابردووە دەزانن ، ئیمرۆ رووبەڕووی هەڕەشەیەکی نوێ بوونەتەوە . سەرئەنجامی کۆمەڵێ هۆ و هۆکار ، لەسەرو هەموویانەوە هۆکاری سیاسی . لە سەردەمی کۆنەوە بیر لە گلدانەوەی ئاو بۆ سوودلێوەرگرتن و فشاری سیاسی لە کاتی پێویستدا

کراوەتەوە . لەسەردەمی نوێدا پاش ئەوەی نەخشەی سیاسی و جوگرافیای ناسروشتی هاتە کایەوە ، مەترسی و پێویستی ئاو و زۆر کەرەسەی خاوی دیکەی وەك نەوت بە تایبەتی دەرکەوت . مرۆڤ لە هەلومەرجی ئێستادا حکومەتەکان ناچاربوون بیرۆکەی (بەنداو) ی ئاو بخەنە کار .

ئەم بیرۆکە تازەش کە تێکەڵ بەو نەخشە و مەرامە سیاسییانە دەبێ ، ئیدی متمانەی ئەو دەوڵەتانە بە یەکتر هێندەی دیکە بەرەو خانەگومانی دەچێت !!.

1910 ـ1925 بەنداوی زنار لەسەر رووباری نیلی شین بۆ گلدانەوەی ملیۆنێ م3 ئاو دروستکراو لە 1932 ـ 1936 بەنداوی جبل العلیا بۆ 3500م ئاو دروستکرا . کاتێکیش میسر ویستی بەنداوی بەناوبانگی ئەسوان دروست بکات ، لەبەرئەوەی خۆی بە خاوەنی یەکەمی نیل دادەنێ و هەقی ئەوە بە خۆی دەدات زیاتر سوود لە نیل وەربگرێ ، گوایە ژمارەی دانیشتوانی سێ بەرابەری سودانە . هەرای سیاسییان لێپەیدابوو . وە ساتێ ئیتیوپیا ویستی لەسەر رووباری تانا بەنداو دروست بکات انور سادات رایگەیاند کەوا میسر ئامادەیە بچێتە شەڕێکەوە گەر ئیتیوپیا بەنیاز بێت لەسەر رووباری تانا یاخود سەرچاوەی رووباری نیلی شین بەنداو دروست بکات . بەهەمان شێوە بۆ سوریا و عێراق بەرانبەر پرۆژەی GAP ی

تورکیا هەمان هەڵوێست وەرگیرا . وەلێ هەلومەرجی ناوچەکە و گیرۆدەیی ئەو دوو وڵاتە جارێ شەڕەکەی دواخستووە ! . ساڵی 1954 عێراق دژی دروستکردنی بەنداوی الطبقة لەسەر ئاوی فورات لە لایەن سوریاوە وەستایەوە و لەشکری بردە سەر سنووری سوریا . لە ساڵی 1967 دا سوریا و عێراق پەیوەندییەکانیان ئاڵۆز بوو . عێراق داوای 14000000 ملیۆن م3 ئاوی کرد ، بەلام سوریا رایگەیاند کەوا عێراق پێویستی تەنها بە 9000000 م3 . هەرای سیاسی لە مەسەلەی ئاوەوە سەری هەڵداوە . ئیتیوپیا کۆمەکی سوپای رزگاریخوازی سودان ـ SPLA ی مەسیحی دەکات . میسریش کۆمەکی ئەریتریبە موسڵمانەکان لە خەباتی سەربەخۆیدا دژی دەسەلاتی ئیتیوپییەکان دەکات . ئیتیوپیاش بۆ پاراسنتی بەرژەوەندییەکانی خۆی دۆستایەتییەکی توندوتۆڵی لەگەڵ ئیسرائیلدا دروستکردووە . ئەو وڵاتانەی کە رووباری نیل پێیاندا تێدەپەڕێت ، ساڵی 1983 لە نێو خۆیاندا رێکەوتننامەیەکیان بەناوی برایەتی ـ Undugu وە دامەزراند. وەلێ ئیتیوپیا کە قفڵ و کلیلی ئاوەکەی لایە رازی نەبوو ببێتە ئەندامی ئەو رێکەوتننامەیە. ساڵی 1990 کاتێ لیژنەی پرۆگرامی گەشەپێدانی UNO و UNDP و Undugu ویستیان پێکەوە لێکۆڵینەوەیەك لەسەر حەوزی

هەولنامەی ئیلیت

نیل بگرنە ئەستۆ و ئامادە بکەن ، ئیتیوپیا ڕێگەی لیژنەکەی نەدا بێتە وڵاتەکەیەوە. میسر بەرنامەیەکی درێژخایەنی خستۆتە بەردەست و بەر لە هەر شتێ هەوڵی بەرهەمهێنانی ووزەی کارەبا دەدات . بۆیە تۆڕێکی پێکەوە گرێدانی کارەبایی لە نێوان بەنداوی ئەسوان و Ingu لە ئۆگەندە ساز دا . بەرانبەر بەمە سودان گەرەکییەتی پرۆژەی هیدرۆکارەبایی لەسەر رووباری Albert و Edward دابمەزرێنێ . شەڕی عێراق و ئێران 1980 ـ1988 دەوری 2, 452 ملیۆن دۆلاری عێراق و 644 ملیۆن دۆلاری ئێرانی تێچوو .100000 هەزار لە عێراق و 300000 هەزار کوژراو لە ئێران و بەهەردوولا 750000 هەزار بریندارییان دا . ئێران لە ساڵی 1919 وە نەوت دەنێرێتە دەرێ و عێراق لە 1931 وە . بەڵام تەنیا ئەو 8 ساڵەی شەڕ نرخی زیاتری لە هەموو ئەو ساڵانەی نەوت ناردنە دەرەوە تێچوو . دیارە کێشەی شط العرب و کەنداوی فارسی تەڵەزگەیەکی ئەزەلیە و نە چارەسەرکراوە و نە بۆ هەمیشەیی دەکرێ .لە نێوان ئەم وڵاتەدا هەردەم و هەمیشە فاکتەرێکی حازر و ئامادە و کاریگەر و سازش لەسەر کراوی شەڕی نێوانیان بووە و دەبێ . ئەمڕۆ لە ڕێگای ئاوەوە ئیسرائیل لە دوو لاوە دەکارێ فشار بخاتە سەر سوریا : لە باکوورەوە بە هۆی تورکیاوە و لە خوارەوە لە

ڕێگای ئەردەنەوە . ئەو پەیوەندییەی ئیسرائیل و تورکیا بە مەبەستی فشارە بۆ سەر سوریا و عێراق و مسۆگەرکردنی ئاوی دیجلە و فوراتە. پەیوەندی ئیسرائیل لەگەڵ ئیتیۆپیا و ئۆگەندە دا بۆ فشارە لەسەر میسر و سودان . بنەمای سێ کوچکەیی (زەوی ، ئاشتی ، بەرووبووم) ناوەڕۆك و دروشمی سیاسەتی ئیسرائیل و ئەمەریکایە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست . لە ساڵی 1967 دا هەر سێ وڵاتی تورکیا ، سوریا و عێراق لە بەغدا کۆبوونەوە بۆ ڕێکەوتن لەسەر مەسەلەی دابەشکردنی ئاو . داواکاری عێراق 18000 ملیۆن م3 ئاو و سوریا 13000 ملیۆن م3 و تورکیا 14000 ملیۆن م3 بوو. بەڵام ڕێکنەکەوتن .

لە هەنووکەدا چ سوریا و چ عێراق هەریەکەیان بە جیا پاش زاڵی و دەستڕۆیشتوویی تورکیا بە هۆی GAP وە بەسەر ئاوی فورات و دیجلە دا ، ڕێکەوتننامەی جیا و سەربەخۆیان لەگەڵ تورکیادا مۆرکردووە . وەك دەزانین لە دەمی شەڕی عێراق و ئێراندا سوریا ڕێگەی بۆرییە نەوتەکانی عێراقی بڕی بە خاکی سوریادا تێپەڕن ، چونکە سوریا لایەنگری ئێران بوو . تورکیا وەك دەوڵەتێکی بە رواڵەت بێلایەن ڕێگەی دەربازبوونی بە نەوتی عێراق دا .ساڵی 1988 لە دیمەشق ڕێکەوتننامەیەکی گرنگ لەسەر دەستی (ئۆزال) دا لەگەڵ

سوریادا مۆرکرا . وەلێ پابەندی پێوە نەکرا . دواجار ڕێکەوتننامەی مانگی ئۆکتۆبەری 1998 لە نێوان سوریا و تورکیادا لەسەر مەسەلەی ئاو و ئاساییشی سنووری بەرانبەر بە کێشەی P.K.K . ئەمەش شیاوی هەڵوەشانەوە و جێبەجێ نەکردنە . لە ڕووی یاسای نێودەوڵەتییەوە ڕێکەوتن و بەکارهێنانی ئاو بە پێی پێویست و ژمارەی دانیشتوان و پێویستی کشتوکاڵی و ئابووری و پیشەسازی دیاری دەکات . ئەو وڵاتەی زیاتر سوود لە ئاو وەرگرێ و زیان بە وڵاتی دراوسێ بەو سوود لێبینینە بدات، دەبێت قەرەبووی زیانی ئەو وڵاتە بە پارە بداتەوە . لە مانگی 11 ـ 1991 دا لە ئەستەمبوڵ بڕیار درا کۆنفرانسێك بۆ کێشەی ئاو بگیرێت ، نەگیرا ، چونکە 7 وڵاتی عەرەبی بە هۆی بەشداری ئیسرائیلەوە ئامادە نەبوون . مانگێ بەر لەم کۆنفرانسە لەسەر مەسەلەی (کۆنفرانسی ئاشتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا) بۆ مەسەلەی کێشەی ئاو بڕیاردرا جارێکی دیکە کۆببنەوە . ئەوەبوو بڕیار درا لە مانگی 5 ـ 1992 دا لە ڤییەنای پایتەختی نەمسا بگیرێ . ئاکام نوێنەری 32 وڵات بەشدابوون. بەڵام دیسان چەند دەوڵەتێکی گرنگ وەك (عێراق و ئێران) داوەت نەکرابوون . سوریا و لوبنانیش بەشداری کۆبوونەوەکە نەبوون . بۆیە نەتوانرا هیچ بڕیارێکی تێدا بدرێ .

بە تایبەت کە نوێنەری ئیسرائیل سوور بوو لەسەر ئەوەی تەنها باسی لایەنی تەکنیکی ئاوی تێدا بکرێت . وڵاتە عەرەبییەکان داوایان ئەوە بوو لە پێشەوە باسی چۆنییەتی دابەشکردنی ئاو بکرێت. لە مانگی 6 ـ1992 دا Rio de Janerio ی پایتەختی بەرازیل نوێنەری 300 سەرەك دەوڵەت و زانا و پسپۆڕی شارەزا لەسەر پرسی ئاو کۆبوونەوە. دیسان نەیانتوانی کێشە ئاڵۆزەکانی لەمەڕ ئاوەوە چارەسەر بکەن .

ئۆزال لە دەمی خۆیدا پێشنیازی راکێشانی (بۆرییەکانی ئاشتی) خستە بەردەست ، کە بریتی لە پرۆژەیەك نزیکەی 20 ملیارد دۆلاری تێدەچوو . بڕیار بوو ساڵانە 2,5 ملیارد م3 ئاو لە تورکیاوە بگوێزرێتەوە ، واتە رۆژانە 3,5 ملیۆن م3 . نرخی گاڵۆنێ ئاو بەم رێگایە سێ بەرابەری ئەوەی تێدەچوو ئاو لە خوێ چاك بکەنەوە . بانگاشە زەقە رووکەشەکەشی بریتی بوو لە بەرقەرارکردنی ئاشتی لە ناوچەکەدا ، وەك لە ناوەکەیەوە هاتووە . لە بۆرییەکانی ئاشتییەوە ئاو دەبوو بنێرن بۆ :

1ـ سوریا و ئەردەن و رۆژئاوای سعوودیە . 2ـ کوێت و ئیمارات و شوێنەکانی دیکەی سعوودیە . درێژی ئەم دوو بۆریە نزیکەی 20000 هەزار کم و تیرەی 3م دەبوو . بەڵام ئەمەش سەری

نەگرت!. ئێرانیش ویستی بە بۆرییەکی 2000 هەزار کم ئاو لە رووباری کاروونەوە بۆ قطر بنێرێ . ئەمەش مایەوە و بۆی نەکرا . سەرئەنجام ئەوەبوو کۆمیسیۆنی کۆمەلایەتی و ئابووری سەر بە UNO رەخنەی توندە لە تورکیا و ئێران گرت ، سەبارەت بەوەی هەردوو ولات نایانەوێت ئەو ئاوەی لەبەر دەستیاندایە بە رێکوپێکی دابەشی بکەن و هەردوو ولات دەیانەوێ ئاو وەك ئامرازێکی دەسەلات و بالادەستی و زالبوونی خۆیان بەسەر ناوچەکەدا بەکاربهێنن ... لە سەردەمی شادا ئێران توانی رێرەوی چەمێ کە بەرەو عێراق لای خانەقینەوە دەهات بگۆرێ و نەهێلێ چیدی بە عێراقدا تێپەرێت .

پەیمانە گشتی و تایبەتییەکان، دابونەریت و عورفی نێودەولەتی و پرینسیپەگشتییەکانی یاساش International Law Association لەسالی 1966 دا لە هێلسینکی بریاری لەسەر دراوە . لە 41 بەند پێکهاتووە، کەچی هەر گفتوگۆیان لەسەر دەکرێت و هەتا ئێستا کاریان بە دروستی پێنەکراوە . دوا بریاری دەزگای یاسای نێودەولەتی سەر بە رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە دوا کۆبوونەوەی خۆیدا لە سالزبۆرگ ـ نەمسا لە سالی 1991 دا دەلێ : (هەر ولاتێك مافی بەکارهێنانی ئاوی رووبارە

نێودەوڵەتییەکانی هەیە ، کە بە وڵاتەکەیدا تێدەپەڕێت . بە پێی ئەو مەرجانەی کە یاسای نێودەوڵەتی دایدەنێت . هیچ دەوڵەتێ مافی دامەزراندنی پرۆژەی هەندەسی و بەکارهێنانی ئاوی رووبار و حەوزەکانی نییە ، کە ببێتە مایەی زیان گەیاندن بە ئاو . هەڵسان بەکارێکی وا ، تەنیا لە کاتی رێکەوتنی پێش وەخت و ئامادەیی قەرەبووکردنەوەی زیانەکاندا دەبن) .

<u>رووباری نیل 6671 کم درێژە</u>

62و7 ٪ دەکەوێتە سودانەوە ، دانیشتوانی 23و800 ملیۆنە .

12و1 ٪ دەکەوێتە وڵاتی ئیتیۆپیاوە ، دانیشتوانی 49و5 ملیۆنە .

9و9 ٪ دەکەوێتە وڵاتی میسرەوە ، دانیشتوانی 52 ملیۆنە .

7و7 ٪ دەکەوێتە وڵاتی ئۆگەندەوە ، دانیشتوانی 17و1 ملیۆنە .

3و8 ٪ دەکەوێتە وڵاتی تانزانیاوە ، دانیشتوانی 24 ملیۆنە .

1و8 ٪ دەکەوێتە وڵاتی کینیاوە ، دانیشتوانی 23و8 ملیۆنە.

هەواڵنامەی کتێب

رووباری نیل چەند لق و جۆگەی دیکەشی دەچێتە سەر و 8 و..٪ دەکەوێتە زائیرەوە .

<u>گرنگترین بەنداوەکانی سەر رووباری نیل:</u>

ئەسوان/ 1902 ـ 1912 تەواو بووە و لە 1934 وە بەرفراوانتر کراوە . 6و333 ملیۆن م3 سێجا ئاو گلدەداتەوە .

سد العالی/ 1971 بۆ گلدانەوەی ... و165 ملیاردم3 دروستکراوە .

Kashmel Girba 1964 تەواو بووە ، بۆ 1200 ملیارد م3 ئاو گلدانەوە دروستکراوە .

جبل علیا 1037 تەواو بووە ، بۆ 3600ملیارد م3 ئاو گلدانەوە دروستکراوە .

زنار 1925 تەواو بووە ، بۆ 1000 ملیارد م3 ئاو گلدانەوە دروستکراوە .

Roseies 1966 تەواو بووە ، بۆ 3000 ملیارد م3 ئاو گلدانەوە دروستکراوە .

<u>رووباری فورات : 2320 کم درێژە</u>

445 کم دەکەوێتە تورکیاوە.

673 کم دەکەوێتە سوریاوە .

1200 کم دەکەوێتە عێراقەوە .

بەنداوەکان :

هەولنامەی کتێب

کەرەبان / 1973 تەواو بووە . قەرەقایا 1987 تەواو بووە .
ئەتاتورك 1990 تەواو بووە . ئەمانە دەکەونە تورکیاوە .
التورە / 1973 تەواو بووە .دەکەوێتە سوریاوە .
رمادی 1954 و هندیـیە 1913 تـەواو بـوون . دەکەونـە
عێراقەوە .

روباری دیجلە 1656 کم درێژە .

300 کم دەکەوێتە تورکیاوە .
1358 کم دەکەوێتە عێراقەوە .
بەنداوەکان :
ئاسکی موسڵ 1974 و سامەڕا 1956 و کوت 1939 تەوا
بوون . دەکەونە عێراقەوە .

روباری ئەردەن 650 کم درێژە

بەنداوەکان :

مقارین 1964 و مخبە 1973 و لیف طلال 1977
تەواوبوون . دەکەونە ئەردەنەوە .

پێویستی ئیسرائیل بە ئاو بە ملیۆن م3

ساڵ	هەموو	کشتوکاڵ
ڕێژە بە ساڵانە		
1948	350	260
1949		٪17

1958		1٫274	1٫032
1964	٪90		
1969_70		1٫564	1٫24
1976	٪98		
1976_77		1٫670	1٫271

هەواڵنامەی کتێب

هەموو لە بایەخ و گرنگی ئاو لە مێژووی ژیانی مرۆڤایەتیدا ، ئاگادارین . سەرەتای رسکانی ژیانی مرۆڤایەتیش لە هەموو شارستانییە کۆنەکانیدا هەر لە کەناری رووبار و دەریا و سەرچاوە ئاوییەکانەوە بووە . ساتێ مرۆڤ بەدوای بژێوی ژیاندا وێڵبووە لە کەناری ئاوەکاندا مەودای حەسانەوەی بۆ خۆی هەڵبژاردووە . ئینجا لە سازدانی هێلانە و شارۆچکە و شارەوە گەیشتۆتە ئەم پلەیەی ئەمڕۆ ، کە دەیبینین . دیسان مرۆڤ ئاوی بۆ بازرگانی و هاچۆ بەکارهێناوە . لە دنیای ئەمڕۆشدا ئاو چەکێکی گرنگی سیاسی و سەربازی و سەرچاوەیەکی یەکجار بە نرخ و گەورەی ئابووریشە .

رۆژانی 24 ـ 8 تا 4 ـ 9 ـ 2002 لە شاری یوهانسبۆرگ لە ئەفەریقا UN پاش دەساڵ تێپەربوون بەسەر کۆبوونەوەکەی 1992 ی بەرازیلدا گەورەترین کۆبوونەوەی لە تەمەنی خۆیدا بەست . ئەم کۆبوونەوەیە نزیکە6000 هەزار کەس لە سەرەك دەوڵەت و نوێنەری 109 وڵات و نوێنەر و ئەندامانی چەندەها رێکخراوی نا دەوڵەتی NGO بەشدارییان تێدا کرد . دیارە کێشەکانی ئاو و برسێتی و هەژاری و ژینگە سەرتۆپی خشتەی کارەکانی کۆنفرانسەکەیان داگیر کردبوو . ئەوەی لەوێدا باسکراوە بریتییە لەوەی لە 2و6 ملیارد مرۆڤ لە دانیشتوانی سەر زەوی لەم کاتەدا نزیکەی ملیاردێك مرۆڤ ئاوی پاکی خواردنەوەیان نییە وە دەستیان پێی راناگات . وە باس لەوە کرا کەوا ئەم ژمارەیە تا ساڵی 2030 دەبێتە نزیکەی 3

ملیارد . وە نزیکەی 5 ملیۆن دەمرن کە زۆربەیان منداڵن .
World Watch-Institut لە لێکۆڵینەوەیەکدا دەڵێ :
نزیکەی 14 تا 30 هەزار کەس رۆژانە بە هۆی نەخۆشی
خواردنەوەی ئاوی پیسەوە دەمرن . بۆ رزگارکردنی ژیانی 2
ملیۆن مرۆڤ پێویستی بە 200 ملیارد دۆلار هەیە . ئەمەش
پێویستە کاری بۆ بکرێت و هاوکاری بکرێت .

ئاو پێویستییەکی بایەلۆژییە ... بۆ خواردن و خواردنەوە و
خۆپاراستن لە نەخۆشی و پاکوخاوێنی بەکاردێت ، چونکە
وەك دیارە 90٪ نەخۆشییەکان لە پیسبوونی ئاوەوە دروست
دەبن . دیسان بۆ بەختەوەری مرۆڤ بۆ پێویستی ناوماڵ ،
پیشەسازی ، کشتوکاڵ ، گەشتوگوزار، سەیرانگا و گەلێ بواری
دیکەی ژیان پێویستە .

بەحرەین لە وڵاتە هەرە هەژارەکانی دنیایە لە سەرچاوەی
ئاودا ، کەچی رێژەی هەرە بەرزی ئاوی پاکی دەگاتێ . بەڵام
بەنگلادیش ئاوی زۆرە ، وەلێ چاك نییە و بۆ خواردنەوە
دەست نادات و باری ئابووری خراپی وڵاتەکەش رێگرە
لەبەردەم کۆمەڵێ پرۆژەدا کە لەو وڵاتەدا بێتە کایەوە .

ئاو بە هۆی ژەنگاوی بوون و رزینی بۆرییکانەوە پیس دەبێت
و لە گەلێ لە وڵاتانی جیهاندا توانای تازەکردنەوە و گۆرینی
ئەو بۆرییانە نییە ، یاخود فەرامۆش دەکرێن . وە هەروەها
سەرچاوەی ئاوی خواردنەوە بە هۆی بارانەوە پیس دەبێت و
خەرجییەکی زۆری بۆ پاکردنەوە دەوێ تاوەکو شیاوی
خواردنەوە بێت . ئاو دیسان بەهۆی ژەهر و پیسی ناو هەواوە
پیس دەبێت. لە 20 ساڵی داهاتوودا بەهۆی زیادبوونی 70 -

30 ٪ ژمارەی دانیشتوانی سەر زەوی و زیادبوونی پێداویستی ئاوەوە ، پێویستی 40٪ ئاو بەرز دەبێتەوە . ئەوجا هەتا هەنووکە نزیکەی بڕی 70 ٪ ئاو بۆ کشتوکاڵ و زەویوزار پێویستە و ئەمەش بە هۆی بەرزبوونەوەی پلەی گەرما و بەرەو وشکبوونەوەی زەوی ئاوی زیاتر پێویست دەبێت . هەر بۆ نموونە بۆ بەرهەمهێنانی یەك تەن دانەوێڵە ، پێویستی 1000 تەن ئاو دەخوازێت . 90 ٪ ئاو کۆنترۆڵ ناکرێت و کەس نازانێ چی لێ دێت . لە شوێنێکی وەك ئۆگالالەی ئەمەریکادا ، کە سەرچاوە و حەوزێکی گەورەی ئاوە، ساڵانە 12 ملیارد م3 ئاو وون دەبێت . هۆکارێکی یەکجار گرنگی زیادبوونی مەترسی ئاو پەیوەندی بە بەرزبوونەوەی پلەی گەرمای زەوییەوە هەیە ، کە تا 2100 بەرێژەی 6 ٪ پلەی سەدی زیاد دەکات . بۆ بەرەنگاربوونەوەی ئەم مەترسییە سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە ساڵانە 150 - 300 ملیارد دۆلار خۆی دادەسەپێنێ . لە کاتێکدا کەوا لە وڵاتێکی ئەوروپایی وەك ئەڵمانیادا کە سەرچاوەی ئاویشی هێندە زۆر نییە ، هەر تاکێك بە 130 لیتر ئاو ڕۆژانە ژیان دەگوزەرێنێ .

800 ملیۆن مرۆڤ بە برسێتییەوە دەناڵێنێ . تەنها لە وڵاتێکی وەك زیمبابۆیدا نزیکەی 6 ملیۆن کەس برسێتی

هەڕەشەی ژیانیان لێ دەکات . ملیارد و نیوێ مرۆڤ زیاتر ئەلەتریکیان نییە و دوو تا سێ ملیارد مرۆڤ بەلوعە و شوێنی دەستشۆری نییە . بانکی نێودەوڵەتی لە ئامارێکی خۆیدا دەڵێ 600 ملیارد دۆلار بۆ 10 ساڵی داهاتوو بۆ مشورخواردنی ئاو و زامنکردنی لە وڵاتانی تازە پێشکەوتوودا پێویستە خەرج بکرێت تاوەکو تووشی کارەساتی گەورە نەبین. کێشە و هەرا لەسەر ئاو لە دنیادا باسوخواستێکی گەرمە و گەر چارەسەرێکی دادپەروەرانە و یاسایی دروستی نەکرێت ، کە ئەویش دیارە بە هۆی ئەو بارودۆخە سیاسییە بەسەر یەکدا هەڵپژاوە ئاسۆی مژدەبەخشی تێدا بەدی ناکرێت، ئەوا مرۆڤایەتی چاوەڕوانی شەڕی گەرم و خوێناوی گەورەیە لەسەر ئاو . لێکۆلینەوە جیهانییەکان ئاماژە بە 15 شوێنی دنیا دەکەن ، کە لەسەر ئاو بەزم و هەرا دروست دەبێت . بەشی هەرە زۆری ئەو ناوچانەش وان لە ئاسیا و ئەفەریقا دا .

هەر لە دەمی بەسترانی ئەو کۆنفرانسەدا و لە کاتێکدا کە ئیسرائیل وا بەو توندوتیژییە رووبەرووی فەلەستینییەکان دەبێتەوە ، وەزیری ئاو و ئاودێری ئەردەنی حازم ناسر پرۆژەی راکێشانی ئاوی دەریای سووری بۆ دەریای مردوو لەگەڵ ئیسرائیلدا خستە بەر باس ، کە بڕی 8 ملیارد دۆلاری تێدەچێت . هۆکەشی ئەوەیە کەوا دەریای مردوو ساڵانە بەرزی

یەك مەتر ئاوەکەی کەم دەکات و تا ساڵی 2050 نیوانیو دەبێت .

+ بۆ ئەم وتارە سوودم لە گۆڤار و ڕۆژنامە ئەڵمانییەکان وەرگرتووە .

هەواڵنامەی کتێب

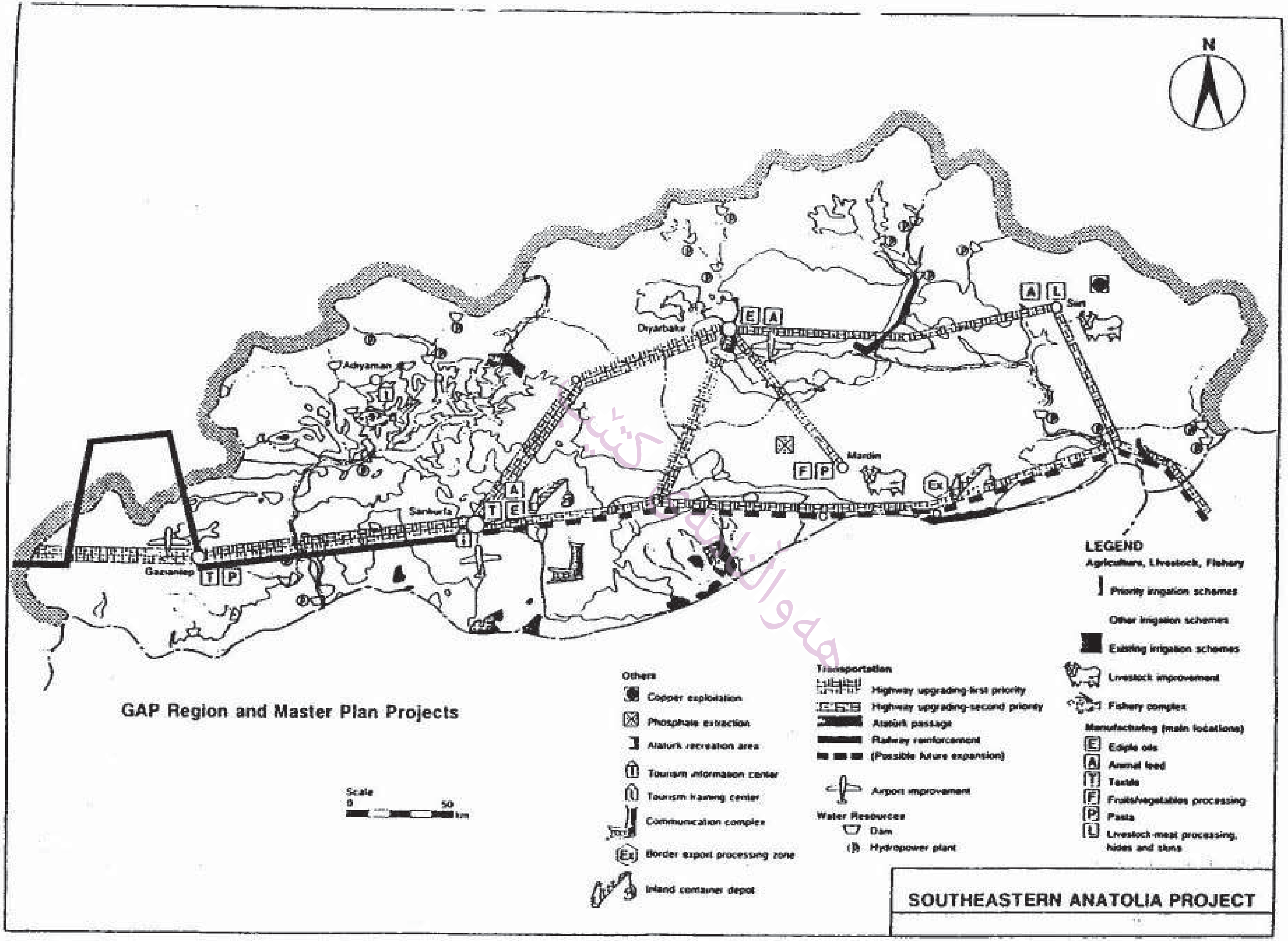
N
Diyarbakır
Adıyaman
Şanlıurfa
Gaziantep
Mardin
Siirt
GAP Region and Master Plan Projects
Scale
0
50
km
LEGEND
Agriculture, Livestock, Fishery
Priority irrigation schemes
Other irrigation schemes
Existing irrigation schemes
Livestock improvement
Fishery complex
Manufacturing (main locations)
E Edible oils
A Animal feed
T Textile
F Fruits/vegetables processing
P Pasta
L Livestock-meat processing, hides and skins
Others
Copper exploitation
Phosphate extraction
Atatürk recreation area
Tourism information center
Tourism training center
Communication complex
Border export processing zone
Inland container depot
Transportation
Highway upgrading-first priority
Highway upgrading-second priority
Atatürk passage
Railway reinforcement
(Possible future expansion)
Airport improvement
Water Resources
Dam
Hydropower plant
SOUTHEASTERN ANATOLIA PROJECT

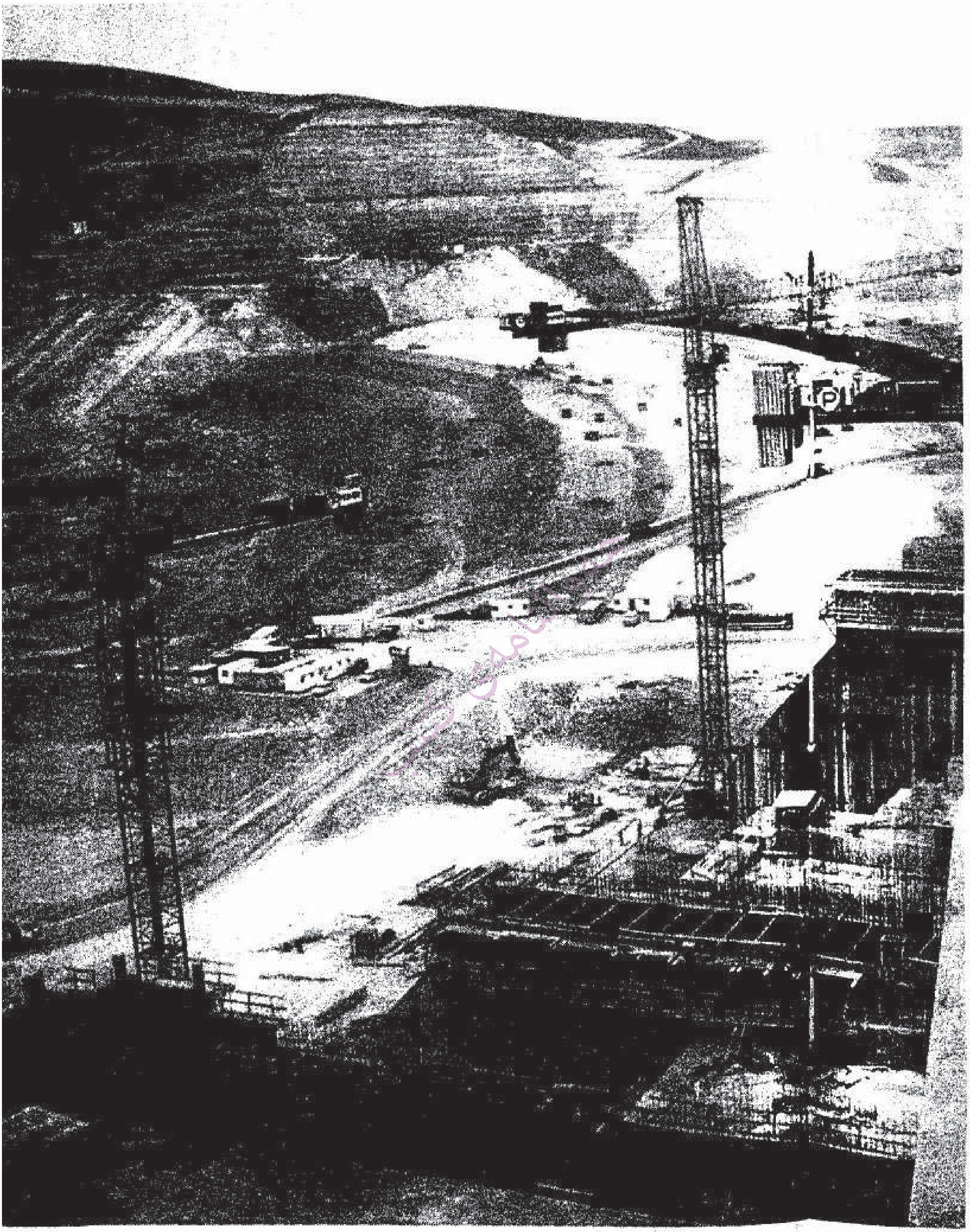
P

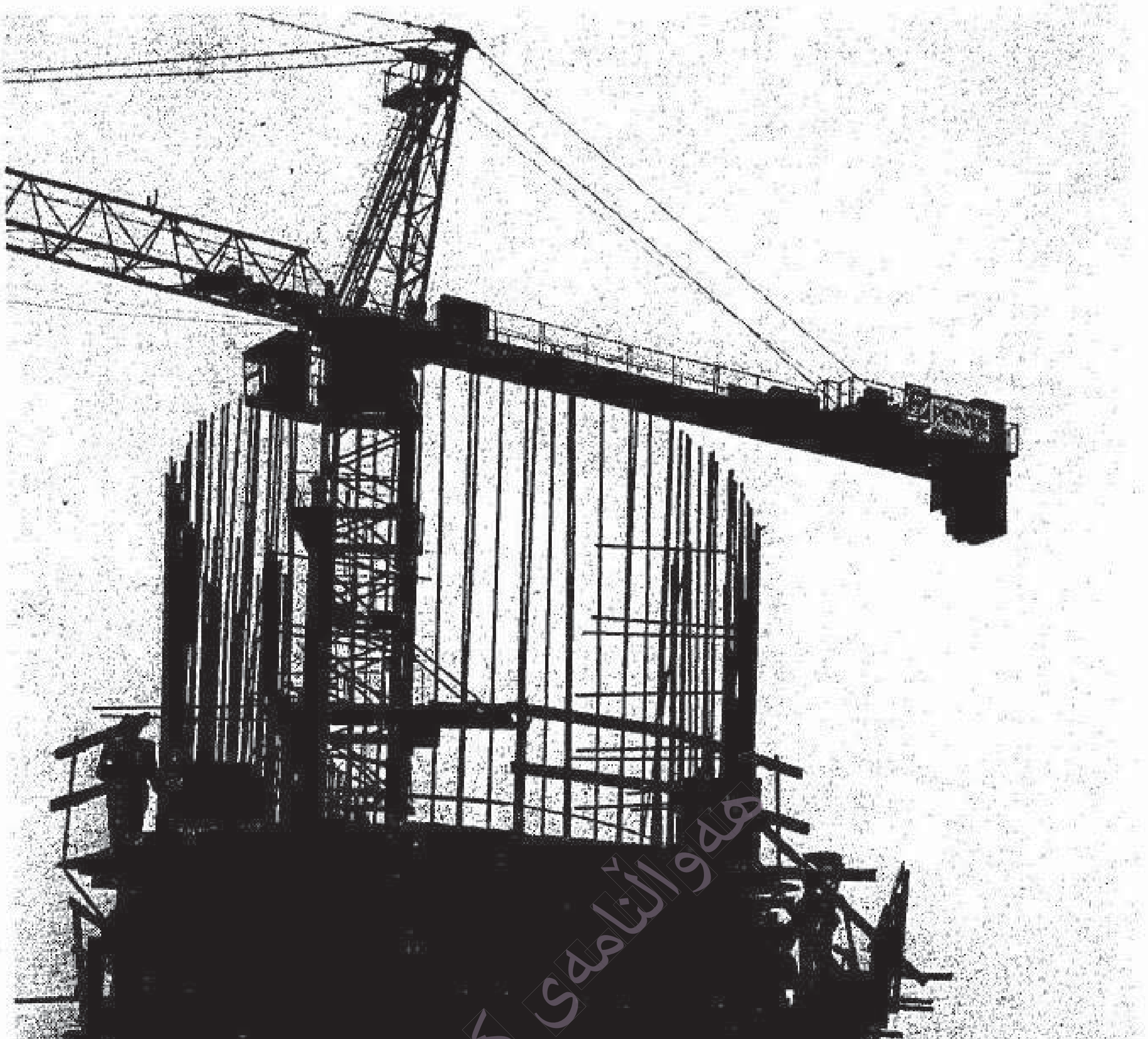

Working on the Atatürk Dam

ناونیشانی (ڕێکخراوی خوێندکارانی سۆسیالیستی
کورد لەئەوروپا (سۆکسە) :

SOKSE

Postfach 100 673
10 566 Berlin
Germeny

sokse@gmx.de

http://www.PASOK.eu

هەوارەمەی کتێب

لە بڵاوکراوەکانی دەزگای چاپەمەنیی شەهید
(فەرهاد خەفاف)

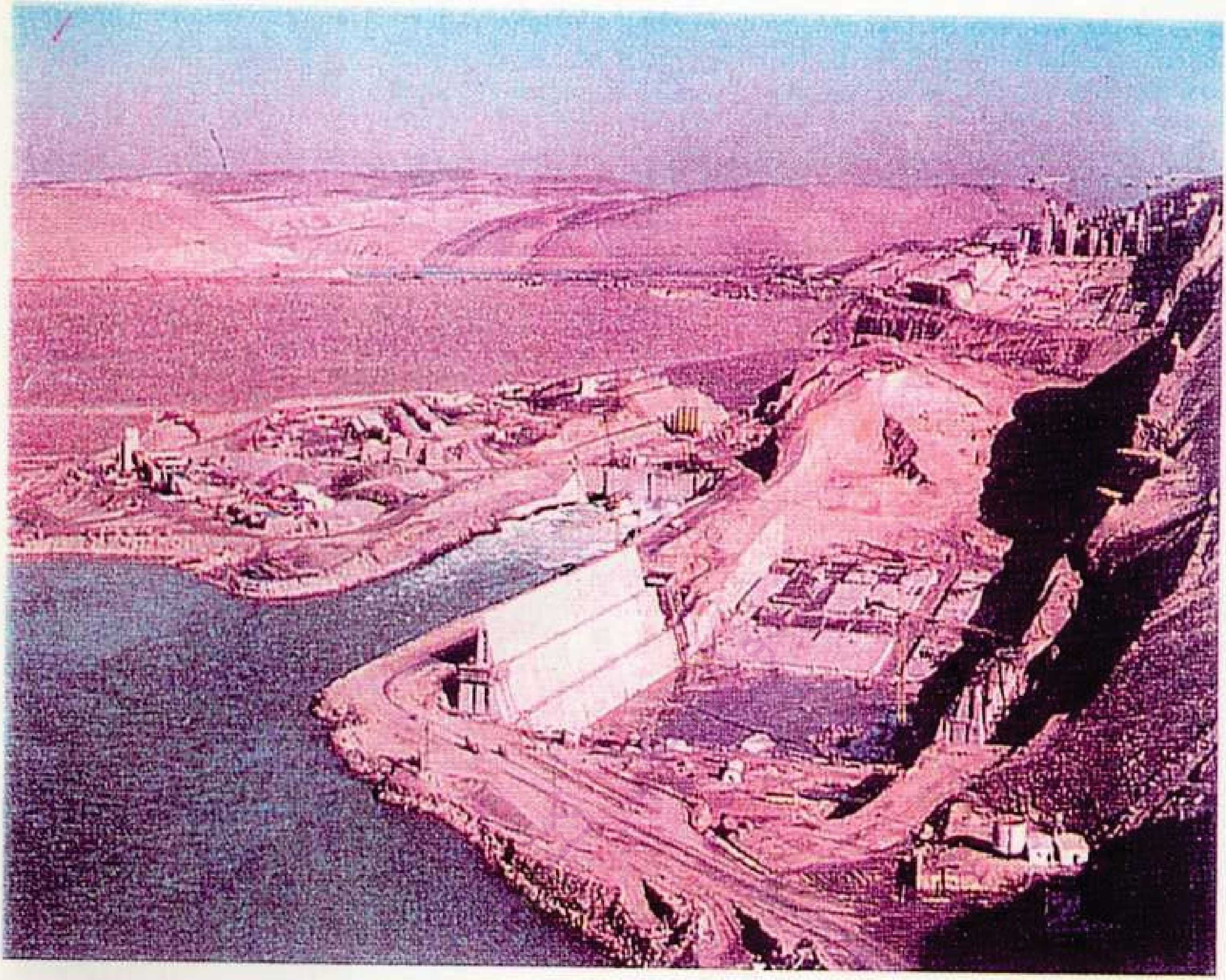

دەزگای چاپەمەنی شەهید فەرهـــــــاد